

Lapsen tuen tarpeiden määrittely lastensuojelun sijaishuolto- paikan muutoksessa

Karoliina Salonkallio
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Kevät 2023
Lapin yliopisto
ksalonka@ulapland.fi

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Lapsen tuen tarpeiden määrittely lastensuojelun sijaishuoltopaikan muutos-
sessa

Tekijä: Karoliina Salonkallio

Tutkinto-ohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -tutkielma X Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 51

Vuosi: 2023

Tiivistelmä:

Tutkielmassa tarkasteltiin sitä, miten sosiaalityöntekijät kuvaavat lasten tuen tarpeita ja perustelevat sijaishuoltopaikan muuttamisen vastaavan lasten tarvitsemaan tukeen. Aineistona on lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden laatimat sijaishuollon muutospäätösasiakirjat kaupungista x. Tutkielma on laadullinen tutkimus, jossa sijaishuoltopaikkojen muutospäätöksistä koostuvaa dokumenttiaineistoa analysoidaan teoria-ohjaavalla sisällönanalyysimenetelmällä. Tutkielman toimintaympäristö on lastensuojelu, ja siellä erityisesti huostaanotto ja sijaishuolto sekä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän rooli. Lapsen tuen tarpeiden toteutumista tarkastellaan lapsen edun, oikeuksien ja osallisuuden käsitteiden kautta.

Tutkimustuloksissa vajaa puolet sijaishuoltopaikan muutospäätöksistä oli sellaisia, joissa lapsen tuen tarpeet liittyivät käyttäytymishaasteisiin, mielenterveys – ja päihdeongelmiin. Huostaanottojen keskittyessä nuoriin, joilla on edellä mainittuja ongelmia lisääntyvät sijaishuoltopaikkojen muutostarpeet merkittävästi. Kaikki sijaishuoltopaikan muutospäätökset eivät kuitenkaan johdu siitä, että lapsen asiat olisivat nykyisessä sijaishuoltopaikassa huonosti tai sijoituspaikka ei vastaisi lapsen tuen tarpeisiin. Osa muutospäätösten syistä on rakenteellisia, jotka johtuivat aikuisten tarpeista tai huostaanoton perusteet eivät enää täyttyneet ja lapsen tilanteessa alettiin valmistella huostaanoton purkamista.

Sosiaalityöntekijät kuvasivat lapsen tuen tarpeita moninaisesti sijaishuoltopaikan muutospäätöksissä ja perustelivat niitä erityisesti lapsen edun kautta. Päätösten perustelut pohjautuivat lainsäädäntöön ja lapsen tuen tarpeiden arviointiin, jotka tulivat päätöksissä selvästi esille. Lasten osallisuus sijaishuoltopaikan muutoksessa näkyi heikosti

sijaishuoltopaikan muutospäätöksissä. Lapsen osallisuus ilmeni lasten kuulemisissa, mutta ei juurikaan päätöksissä.

Avainsanat: sijaishuoltopaikan muutos, lastensuojelu, sosiaalityöntekijän rooli, lapsen etu, oikeudet ja osallisuus sijaishuollossa

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 LAPSEN SUOJELEMINEN YHTEISKUNNASSA	3
2.1 Lastensuojelu	3
2.2 Huostaanotto ja sijaishuolto	5
2.3 Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän rooli sijaishuollossa	7
3 LAPSI SIJAISHUOLLOSSA.....	12
3.1 Lapsen sijaishuoltopaikan valinta	12
3.2 Lapsen sijaishuoltopaikan muuttaminen.....	14
3.3 Lapsen tuen tarpeen arviointi.....	17
3.4 Lapsen etu, oikeudet ja osallisuus.....	19
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	23
4.1 Tutkimustehtävä ja metodologia.....	23
4.2 Tutkimusaineiston muodostaminen	24
4.3 Aineiston analyysi.....	25
4.4 Tutkimuksen eettiset kysymykset.....	30
5 SIJAISHUOLTOPAIKAN MUUTOS PÄÄTÖSASIAKIRJOISSA	32
5.1 Sosiaalityöntekijöiden kuvaukset lapsen tuen tarpeista muutoksessa	33
5.2 Sosiaalityöntekijöiden perustelut asiakirjoissa	38
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	43
LÄHTEET	47

1 JOHDANTO

Lapsen huostaanotto on merkittävä yhteiskunnallinen interventio yksittäisen lapsen ja perheen elämään. Huostaanottopäätös sijoittuu yksilöiden ja perus – ja ihmisoikeuksien alueelle, jossa se samanaikaisesti sekä rajoittaa että edistää osaa näistä oikeuksista. Huostaanottopäätöksen myötä lapsen arki siirtyy vanhempien kodista sijaishuoltoon (Pösö 2016, 10).

Lastensuojelulaissa (13.4.2007/417, 50§) sanotaan, että sijaishuoltopaikan valinnassa tulee kiinnittää erityistä huomiota huostaanoton perusteisiin ja lapsen tarpeisiin sekä lapsen sisarus-suhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen. Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee lisäksi ottaa huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen sekä uskonnollinen tausta. Lain mukaan laitoshuoltoa järjestetään, jos lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla. (Mt.)

Huolimatta siitä, että sijaishuoltopaikan valinta tehtäisiin huolella ja kiinnittäen huomiota lapsen tarpeisiin, sijaishuoltopaikkoja joudutaan kuitenkin muuttamaan lasten sijaishuollon aikana. (esim. Eronen 2013; Hiitola 2008) Useat peräkkäiset sijoitukset eivät ole kuitenkaan uusi ilmiö lastensuojelussa. Sijaishuoltopaikkojen muutoksen tarkastelu on merkittävää, koska lapsen sijaishuoltopaikan muuttamisessa ei ole kyse vain asuinpaikan muutoksesta, vaan laajemmasta muutosten ketjusta, jossa lapsi joutuu sopeutumaan uusiin yhteisöihin ja arjen käytäntöihin ja tapoihin. (Laakso 2016, 186.)

Olen työskennellyt lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän viransijaisena lastensuojelun sijaishuollossa ja joutunut kasvotusten useamman kerran tilanteen kanssa, jossa lapsen sijaishuoltopaikkaa täytyy muuttaa. Valitsin tämän pro gradu -tutkielmani aiheeksi, koska pian valmistuvana sosiaalityöntekijänä lastensuojelun sosiaalityöntekijän rooli tuntuu merkittävältä ja painavalta. Lisäksi työpaikallani oli vallalla käsitys, että tarve sijaishuoltopaikkojen muutosten tekemiseen on lisääntynyt vuosien saatossa, mutta syytä tähän ei kukaan osannut kertoa. Näistä syistä johtuen valitsin sijaishuoltopaikkojen muutoksen tutkielmani aiheeksi.

Sijaishuoltopaikkaa muutettaessa sosiaalityöntekijä joutuu miettimään uutta sijaishuoltopaikkaa lapsen edun, tarpeiden, läheisten ihmissuhteiden ja jatkuvuuden kannalta. Silloin kun sijaishuoltopaikan muuttamisen tarve ilmenee, ollaan lapsen kanssa usein tilanteessa, jossa nykyinen sijaishuoltopaikka ei enää vastaa riittäväällä tavalla lapsen tuen tarpeisiin. Tällöin

tarvitaan uusi paikka, joka vastaa lapsen tuen tarpeisiin aikaisempaa paikkaa paremmin. Sijaishuoltopaikan muutokset voivat olla harkittuja ja rauhassa suunniteltuja, mutta ne voivat tulla päätettäviksi myös nopealla aikataululla. Välillä paikan valinnassa ratkaisee myös yksinkertaisesti se, mitä paikkoja juuri sillä hetkellä on vapaana. Uuden paikan tulee tavalla tai toisella vastata lapsen tuen tarpeisiin paremmin kuin edellisen sijaishuoltopaikan. Päätöksenä sijaishuoltopaikanmuutos on sellainen, että johtava viranhaltija tekee asiassa lopullisen päätöksen lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmistelun pohjalta. Tämän lisäksi lasta tulee aina kuulla ennen päätöksen tekemistä. Sijaishuoltopaikan muuttaminen on myös inhimillisestä näkökulmasta tarkasteltuna merkittävä päätös. Ei ole yhdentekevää millaisissa paikoissa lapset asuvat huostassa ollessaan ja sisältääkö heidän lapsuutensa monia asuinpaikkoja ja muutoksia.

Tässä tutkielmassa tarkastelen sitä, miten sosiaalityöntekijät kuvaavat lasten tuen tarpeita ja perustelevat sijaishuoltopaikan muuttamisen vastaavan lapsen tarvitsemaan tukeen. Aineistona ovat lapsen asioista vastaavien sosiaalityöntekijöiden laatimat sijaishuollon muutospäätösasiakirjat. Tutkielmani toimintaympäristö on lastensuojelu ja siihen liittyvät käsitteet, kuten huostaanotto ja sijaishuolto sekä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän rooli. Tarkastelen aihetta sijaishuoltopaikan muutospäätösten kautta ja nimenomaan sosiaalityöntekijöiden perusteluista käsin. Tästä huolimatta lapsi ja lapsen tuen tarpeet sijaishuoltopaikan muutoksessa ovat tutkielman ytimessä. Puhuttaessa yhteiskunnallisesta lapsen suojelun tehtävästä, ei voida ohittaa myöskään lapsen etua ja oikeuksia, jotka on huomioitava kaikissa lastensuojelupäätöksissä. Lapsen etu ja oikeudet vaativat toteutuakseen lapsen osallisuutta omaan prosessiinsa. Tästä syystä myös *lapsen etu, oikeudet ja osallisuus* ovat keskeisiä käsitteitä määriteltäessä lapsen tuen tarvetta sijaishuollossa.

Tutkielmani luvussa kaksi (2) tarkastelen lapsen suojelemista yhteiskunnassa ja siihen liittyvää lainsäädäntöä sekä palveluita. Luvussa kolme (3) tarkastelen lasta lastensuojelun sijaishuollon asiakkaana. Tässä luvussa avaan myös lapsen tuen tarpeita ja niiden arviointia, sekä tarkastelen lapsen etua, oikeuksia ja osallisuutta lastensuojelun prosesseissa. Luvussa neljä (4) esittelen tutkimustehtäväni, tutkimusaineiston, tutkimuksen toteutuksen sekä eettiset kysymykset. Tutkimuksen tulokset ovat luvussa viisi (5). Lopuksi esitän johtopäätökseni ja pohdintani luvussa kuusi (6).

2 LAPSEN SUOJELEMINEN YHTEISKUNNASSA

2.1 Lastensuojelu

Lastensuojelu on erityistä toimintaa, joka ulottuu lapsuuden, aikuisuuden ja yhteiskunnan väliin suhteisiin (Bardy 49, 2013). Lastensuojelu perustuu kansainväliseen ja kansalliseen lainsäädäntöön sekä ihmisoikeussopimuksiin. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa lapsen oikeus suojeluun ja huolenpitoon on turvattu sopimuksen 3 artiklan 2 kohdassa. Lapsen oikeudellinen asema on erilainen, kuin aikuisen. Lastensuojelun sääntelyn ja toiminnan on perustuttava lapsen ja lapsen oikeuksien suojeluun. (Hakalehto 2016, 40.)

Lasten hoiva ja huolenpito kuuluu lähtökohtaisesti lapsen vanhemmille, mutta vanhempien rinnalla kulkee myös julkinen valta, joka osallistuu lasten huolenpitoon. Lasten hoivan ja huolenpidon tehtävää hoitavat vanhempien lisäksi yhteiskunnan peruspalvelut, esimerkiksi neuvolat, päiväkodit ja koulut, jotka tarjoavat huolenpitoaan kaikille yhteiskunnan lapsille. Sosiaalitoimen vastuulla on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen kehitykseen ja erityiseen suojeluun. Lastensuojelu voidaan määritellä lapsen huolenpidon viimekätiseksi turvaverkoksi, jonka toiminta kohdistuu erityisen tuen tarpeessa oleviin perheisiin ja lapsiin. Pääasiassa lastensuojelun tehtävät liittyvät keskeisesti lapsen turvallisuuden ja hyvinvoinnin turvaamiseen yhdessä lapsen vanhempien kanssa, mutta lastensuojelussa on kysymys myös tarvittaessa viranomaisen oikeudesta ja velvollisuudesta puuttua perheenjäsenten oikeudelliseen asemaan julkista valtaa käyttäen. Lastensuojelun toiminnassa kulkee rinnakkain apu ja tuki sekä kontrolli ja pakkokeinot, jotka luovat lastensuojelulle tyypillisen jännitteisyyden. (Hakalehto 2016, 23–26.)

Polku lastensuojelun sijaishuoltoon lapsella tai nuorella alkaa lastensuojelullisesta huolesta ja lastensuojeluilmoituksesta. Mikäli lapsen tilanteesta herää huoli, tietyillä ammattilaisilla on velvollisuus tehdä lapsen tilanteesta lastensuojeluilmoitus. Tällaisia ammattilaisia ovat LSL (25§) mukaan esimerkiksi sosiaali- ja terveystoimen henkilökunta, opetustoimi, nuorisotoimi ja poliisi. Yksittäiset ihmiset voivat tehdä lastensuojeluilmoituksen ja halutessaan myös nimettömänä. Lastensuojeluilmoituksesta aloitetaan sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301) mukainen palvelutarpeen arviointi, ellei sitä katsota ilmeisen tarpeettomaksi. Lastensuojeluasia tulee vireille hakemuksesta tai kun sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä on saanut muutoin tietää mahdollisesta lastensuojelun tarpeessa olevasta lapsesta. Ensimmäiseksi on

arvioitava kiireellinen lastensuojelun tarve. Lisäksi tulee tehdä palvelutarpeenarviointi, jonka yhteydessä arvioidaan lastensuojelun tarve ja lastensuojelulain mukaisten palvelujen ja tukitoimien tarpeesta tekee sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijä arvioi lapsen kasvuolosuhteita sekä huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden mahdollisuuksia huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta. Arvio on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä asian vireille tulosta ja sen on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa vireille tulosta. (LSL 26§.)

Lastensuojeluasiakkuus alkaa silloin, kun sosiaalityöntekijä toteaa palvelutarpeen arvioinnin perusteella, että lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään, sekä lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia. Lastensuojelun asiakkuus voi alkaa myös silloin, kun lastensuojeluasiassa täytyy ryhtyä kiireellisiin toimiin lapsen turvaamiseksi. Lastensuojeluasiakkuuden alkaminen tulee antaa välittömästi huoltajille ja lapselle tiedoksi. (LSL 27§.)

Lastensuojelun asiakkuus alkaa tyypillisesti lastensuojelun avohuollon asiakkuudella, mikäli kiireellisiin toimiin ei tarvitse ryhtyä lapsen suojelemiseksi. Lastensuojelulain mukaan lastensuojelussa on toimittava mahdollisimman hienovaraisesti ja käytettävä ensisijaisesti avohuollon tukitoimia, jollei lapsen etu muuta vaadi. Lastensuojelun avohuollon tukitoimien tarkoituksena on edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea ja vahvistaa vanhempien, huoltajien ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatuskykyä ja - mahdollisuuksia. (LSL 4§ ja 34§.) Lastensuojelun avohuollon tukitoimia toteutetaan pääsääntöisesti niin, että lapsi asuu kotona biologisten vanhempiensa kanssa ja tukitoimien tarkoitus on tukea koko perheen tilannetta.

Lastensuojelun keskeisin tehtävä on varmistaa lapsen oikeus turvalliseen lapsuuteen. Yhteiskunnan vastuulla on järjestää lastensuojelulle riittävät resurssit ja toimintaedellytykset. Lastensuojelulla on mahdollisuudet onnistua, kun lasten ja perheiden palvelut toimivat kokonaisuutena ja jokainen lapsi ja perhe saa tarvitsemansa tuen ja avun (Lastensuojelun keskusliitto.)

Lastensuojelun voi nähdä olevan myös erityistä räätälöityä eriarvoisuuden tasausta, joka vastaa ihmisten tarpeisiin ja voi tarjota konkreettista käytännön apua niin aineellisesti, sosiaalisesti kuin henkisesti. Lastensuojelussa tuki pyritään räätälöimään yksittäisille lapsille ja perheille selviytymisen mahdollistamiseksi ja tuki voi olla luonteeltaan lyhytaikaista tai pitkäkestoista.

Haavoittuvissa oloissa kasvavat lapset tarvitsevat erityisen paljon parasta mahdollista apua. (Bardy & Heino 2013, 20.)

Lastensuojelussa asiakkuus on erityisellä tavalla ristiriitainen ilmiö. Lastensuojelussa on asiakkaana lapsen lisäksi yhtä aikaa monta muutakin henkilöä. Lapsi, perheen muut lapset, vanhempi tai vanhemmat, koko perhe ja laajempi verkosto. Tavanomaista on, että koko perheyhteisö tulkitaan lastensuojelun asiakkaaksi ja lapsi asiakkaana saattaa jäädä aikuisasiakkaiden varjoon. (Pekkarinen 2016, 105). Lainsäädännön pohjalta lapsi on selkeästi lastensuojelun asiakkaana, mutta käytännössä lastensuojelutyötä tehdään tiiviisti koko perheen ja erityisesti perheen aikuisten kanssa. Toisaalta lapsen elämäntilanne luonnollisesti kietoutuu vanhempien ja koko perheen tilanteeseen. Väistämättä vanhempien vointi heijastuu myös lapsen vointiin. Lastensuojelua ei kuitenkaan voi tehdä pelkästään aikuisten kanssa työskentelemällä, vaan lapsen osallisuus on oltava lastensuojelunprosessissa ensisijainen ja sisäänrakennettu.

Lastensuojelu on kenties herkin ja kiistanalaisin sosiaalityön ala. Julkisuudessa lastensuojelua käsitellään usein riittämättömien toimien kautta erityisesti silloin, kun lastensuojelu on epäonnistunut suojelemisen tehtävässään. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät käsittelevät monimutkaisia ja moniulotteisia tapauksia byrokraattisessa järjestelmässä. Toisinaan järjestelmässä korostuvat prosessit ja menettelytapojen noudattaminen palvelun laadun ja vaikuttavuuden kustannuksella. (Hackett 2012, 121.)

2.2 Huostaanotto ja sijaishuolto

Aina lastensuojelun avohuollon tukitoimet eivät riitä perheen tukemiseen ja silloin lapsi joudutaan kiireellisesti sijoittamaan tai aloittamaan huostaanoton valmistelu. Tällöin puhutaan, että lapsi tarvitsee sijaishuoltoa. Silloin kun sijaishuolto on lapsen edun kannalta tarpeen, se on järjestettävä viivytyksettä. Lapsi on otettava sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä. Huostaanottoon voidaan myös ryhtyä, jos lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään. (LSL 4§.)

Huostaanottoa ja siihen liittyvää sijaishuoltoa koskevan päätöksen tekee sosiaalihuollon johdava viranhaltija lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmisteltua asian, jos huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi ei vastusta huostaanottoa ja siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista. Jos lapsen huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi vastustaa huostaanottoa tai siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista, asian ratkaisee hallinto-oikeus. (LSL 43§.) Kun lapsi on otettu huostaan, sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on oikeus huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseksi päättää lapsen olinpaikasta sekä hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta ja näiden toteuttamiseksi tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta. Tilanteissa on pyrittävä yhteistoimintaan lapsen, vanhemman ja huoltajan kanssa ja ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. (LSL 43§.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen lastensuojelun tilastoraportin (22/2022) mukaan kodin ulkopuolelle oli vuonna 2021 sijoitettuna kaikkiaan 17 727 lasta. Tämä luku kattaa niin kiireelliset sijoitukset, kuin huostaanototkin. Näistä lapsista oli vuoden aikana huostaanotettuna 63 prosenttia, eli 11 210 lasta. Vuoden 2021 aikana tehtiin 1 592 uutta huostaanottoa. Merkille pantavaa on, että eniten uusia huostaanottoja kohdistui 13–17-vuotiaisiin lapsiin ja nuoriin. Sijaishuollossa olevien lasten määrä on lähes kaksinkertaistunut 1990-luvun alusta 2020-luvulle tultaessa. Sijaishuollon kustannukset vuonna 2020 olivat noin 890 miljoona euroa ja kustannuksista 65 % aiheutui laitossijoituksista. (THL, 2022.)

Lapsen sijoittaminen ei ole tavoite, eikä ratkaisuna sellainen, että sen jälkeen lapsen kehitys on automaattisesti turvattu (Kalland 2012, 16). Kokemuksena lapselle ja perheelle huostaanotto on ristiriitainen, eikä voida tarkasti sanoa, onko huostaanotto aina absoluuttisesti hyvä tai paha asia lapsen elämässä. Huostaanotto voi olla lapselle helpotus, mutta samaan aikaan se voi olla myös valtava kriisi. (Pösö 2016, 316.)

Johanna Hiitola (2008) on tehnyt seurantatutkimuksen huostaanotetuista lapsista. Hänen tutkimuksensa koskee Tampereen, Tampereen seutukunnan ja Etelä-Pirkanmaan kuntien vuonna 2006 sijoittamia lapsia. Tutkimuksessa kartoitettiin lasten ja perheiden tilanteita huostaanottohetkellä sekä sijoituksen jälkeen. Lasten sijaishuollon toteutumisen seuranta-aika oli 1–2 vuotta. Tutkimuksen aineisto kerättiin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiltä, jotka täyttivät kyselylomakkeita otosvuonna huostaanotetuista lapsista. Lapsia tutkimuksessa oli yhteensä 103. Tutkimuksessa selvitettiin keitä ovat alueella huostaanotetut lapset ja millaista sijaishuoltoa he ovat saaneet huostaanoton jälkeen. Tutkimus pyrki kuvaamaan lapsia ja heidän elämäntilannettaan niin huostaanoton hetkellä (vuonna 2006), sen aikana ja sen jälkeen vuodenvaihteeseen

2007–2008 saakka. Lasten tilanteet olivat pääsääntöisesti parantuneet huostaanoton jälkeen, mutta tutkimuksessa paikannettiin myös monia ongelmakohtia, joista osa liittyi työntekijöiden ja sijaishuoltopaikkojen vaihtuvuuteen. (Mt., 5–21.)

Huostaanotto voidaan määritellä sosiaali oikeudelliseksi interventioksi, jolla rajoitetaan jokaiselle kuuluvia perus – ja ihmisoikeuksia, kuten oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen ja myös oikeutta yksityiselämän ja perhe-elämän suojaan. Toisaalta niillä myös turvataan perus- ja ihmisoikeuksia, kuten oikeutta välttämättömään huolenpitoon. (Huh-
tanen 2016, 34.)

Kati Saastamoisen (2020, 5) mukaan lapsen sijaishuoltoa toteuttaessa täytyy tiedostaa, että yksin päätös sijoittaa lapsi sijaishuoltoon rajoittaa merkittävästi lapsen perus- ja ihmisoikeuksia. Sijaishuoltopaikassa asuvaa lasta ei voi tästä syystä verrata kasvatuksellisen rajaamisen osalta lapseen, joka asuu omassa kodissaan omien vanhempiensa kanssa. Lapsen sijaishuollon laatua on arvioitava hyvin kriittisesti. Viranomaisen on julkista valtaa käyttäen sijoittanut lapsen sijaishuoltopaikan olosuhteeseen, joissain tilanteissa vastoin lapsen omaa tai vanhempien tahtoa. Tästä syystä lapsen sijaishuollon aikaisten olosuhteiden oltava erityisen hyvät ja sijaishuoltoa tulee toteuttaa laadukkaasti. Lasten sijaishuoltoa antavien paikkojen tulee voida antaa lapselle parempaa huolenpitoa ja hoivaa, kuin mitä lapsi olisi saanut ilman sijoitusta. (Mt.)

2.3 Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän rooli sijaishuollossa

Jokaisella lastensuojelun asiakkaalla tulee olla oma nimetty sosiaalityöntekijä ja sosiaalityöntekijällä saa olla vain tietty määrä asiakaslapsia. Lastensuojelulain (13§) mukaan lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on nimettävä hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä, jonka tulee olla sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (817/2015) tarkoitettu sosiaalihuollon ammattihenkilö. Lain mukaan yhdellä lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä saa olla enintään 30 lasta asiakkaanaan. Siirtymäaika tähän asiakasmäärään on tällä hetkellä vuoden 2024 alkuun saakka.

Sosiaalihuollon ammattihenkilölaissa (9§) määritellään sosiaalityöntekijöiden erityiset velvollisuudet. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän erityisenä velvollisuutena on vastata sosiaalityön ammatillisesta johtamisesta lastensuojeluprosessissa ja työn vaikutusten seurannasta. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän roolia ja tehtäviä määrittää lisäksi

lastensuojelulaki (13.4.2007/417). Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä täytyy olla nimetty lastensuojelun asiakkuudessa olevalle lapselle. Lapselle tulee laatia asiakassuunnitelma, jossa sovitaan esimerkiksi erikseen siitä, milloin sosiaalityöntekijä tapaa henkilökohtaisesti lasta. Asiakassuunnitelma on tehtävä vähintään kerran vuodessa. (Mt., 30§.) Vaikuttava ja tuloksellinen lastensuojelu on lapsen edun mukaista, suunnitelmallista ja hyvin johdettua. Suunnitelmallisuus vaatii sitä, että asetetaan selkeät tavoitteet, määritellään keinot tavoitteiden toteuttamiseksi ja näitä tavoitteita ja keinoja arvioidaan säännöllisesti. Sosiaalityöntekijä vastaa suunnitelmallisuudesta ja arvioinnista. Asiakassuunnitelma on keskeinen työväline näihin tavoitteisiin pääsemiseksi. (Hakalehto & Toivonen 2016, 90.)

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän keskeinen tehtävä on lapsen sijaishuollon laadun seuraaminen ja valvominen (LSL, 79§). Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on valvottava, että sijaishuollon aikana lapsen perusoikeuksista huolehditaan ja että mahdolliset lastensuojelulainmukaiset rajoitukset toteutetaan lainmukaisesti. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä tulee olla kokonaisvaltainen varmuus siitä, että lapselle turvataan sijaishuollon aikana yksilöllisiä tarpeita vastaava asianmukainen hoito ja kasvatusta. Tähän sisältyy esimerkiksi se, että lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on varmistettava, että sijaishuolto- paikan kasvatustapa- menetelmät ovat hyväksyttävissä ja että lasta kohdellaan asianmukaisesti. Tarvittaessa sosiaalityöntekijän on ohjattava esimerkiksi laitoksen henkilökuntaa oikeaan ja riittävään kirjaamisen menettelyyn ja asiakirjojen ylläpitoon. Kunnan lastensuojelusta vastaavan toimielimen ja käytännön lastensuojelusta vastaavien esihenkilöiden on huolehdittava siitä, että viranhaltijat selviytyvät näistä kaikista velvollisuuksistaan. (Saastamoinen 2020, 6–7.) Lastensuojelulain (5§, 29§ ja 53§) mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee tavata lasta riittävästi, että lapsi voi ilmaista omia näkemyksiään. Lapsen henkilökohtaiset tapaamiset ovat olennainen osa sijaishuollon valvontaa. (Saastamoinen 2020, 7.)

Lapsen hyvän lapsuuden ja huollon turvaaminen sijaishuollon aikana on kahden tahon vastuulla. Vastuu jakautuu lapsen sijaishuolto- paikan edustajan (eli lastensuojelulaitoksen henkilökunnan tai perhehoitajan) ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kesken, mikä vaatii näiden tahojen tiivistä yhteistyötä. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on ensisijainen vastuu lapsen sijaishuollon suunnittelusta ja sen tosiasiallisesta järjestämisestä sekä sijaishuollon palveluiden ja tukitoimien toteuttamisesta. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ohella lapsen sijaishuolto- paikan edustajalla on keskeisiä tehtäviä. Sijaishuolto- paikan edustajat esimerkiksi huolehtivat lapsen huolenpidosta, turvallisuudesta ja tasapainoisesta kehityksestä. Nämä perustuvat lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän antamaan

toimeksiantoon, jonka toteuttamisessa keskeinen dokumentti on asiakassuunnitelma. (Saastamoinen 2020, 6–9.)

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän rooli lapsen sijaishuoltopaikkaa muutettaessa on olennainen ja ratkaiseva. Kun lapsen sijaishuoltopaikan muutoksen tarve ilmenee, on lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävänä lähteä selvittämään uutta sopivampaa sijaishuoltopaikkaa. Sosiaalityöntekijä keskustelee asiasta lapsen, vanhempien ja olemassa olevan sijaishuoltopaikan edustajien kanssa. Sosiaalityöntekijä käy myös keskustelua työparinsa, tiimistä ja esimiehensä kanssa lapsen tilanteesta. Kunnilla on ollut hyvin erilaisia käytäntöjä sen suhteen, kuinka lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on sijaishuoltopaikan muutoksen suhteen edennyt. Riikka Laakson (2013, 49) mukaan kunnilla on ollut erilaisia käytäntöjä toimintatapojen suhteen, kuten sijoittajaryhmiä ja sijoittajyksiköitä, mutta yleisintä on, että sijaishuoltopaikan valinta tapahtuu lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän toimesta. Hyvinvointialuilla tullaan todennäköisesti muodostamaan yhtenäiset tavat toimia sijaishuoltopaikan valinnan yhteydessä.

Ennen sijaishuoltopaikan muutospäätöstä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä järjestää yhdessä työparinsa kanssa lapsen, lapsen huoltajien ja vanhempien mielipiteen selvittämistä varten mahdollisuus tulla kuulluksi asiassa virallisesti. (LSL 20§; Hallintolaki 34§). Sosiaalityöntekijä valmistelee sijaishuoltopaikan muutospäätöksen, kirjoittaa perustelut ja antaa päätöksen johtavan viranhaltijan vahvistettavaksi. Kuulemiset voidaan jättää suorittamatta esimerkiksi kiireellisessä tilanteessa, jossa päätöksen pitkittäminen kuulemisien vuoksi saattaisi aiheuttaa vakavaa vaaraa lapsen kehitykselle ja turvallisuudelle. Kuulematta jättämistä on tällöin pidettävä lapsen edun toteutumisen kannalta välttämättömänä. (Saastamoinen 2010, 119.)

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän rooli on paljon muutakin, kuin mitä lastensuojelulaisissa sanotaan. Sosiaalityötä, eikä näin ollen sosiaalityöntekijän rooliakaan olisi olemassa ilman asiakaskontakteja. Sosiaalityöntekijän rooliin lastensuojelun sijaishuollossa kuuluu runsaasti erilaisia kohtaamisia lasten, nuorten ja aikuisten kanssa. Kirsi Juhila (2006) on tarkastellut sosiaalityötä työntekijöiden ja asiakkaiden välisenä suhteena. Juhila jaottelee roolit liittämisen- ja kontrollisuhteeksi, kumppanuussuhteeksi, huolenpitosuhteeksi ja vuorovaikutuksessa rakentuvaksi suhteeksi. Tarkastelen sosiaalityöntekijän roolia lastensuojelun sijaishuollossa Juhilan sosiaalityöntekijän roolitukseen, koska lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän rooli on moninainen ja osittain välillä ristiriitainenkin.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän roolissa suhteessa lapseen ja lapsen vanhempiin liittämisen- ja kontrollisuhteen elementtejä. Liittämisen- ja kontrollisuhte tarkoittaa tiivistetysti sitä, että sosiaalityöntekijän roolina on liittää asiakkaita yhteiskunnan valtakulttuuriin ja tarvittaessa kontrolloida niitä, joiden liittämisen on vaikeuksia. Asiakkaiden roolina on puolestaan asettua liittämisen- ja kontrollitoimenpiteiden kohteeksi. (Juhila 2006, 49.) Huostaanotto itsessään on ollut julkisen vallan päätös ja interventio, joka sijoittuu yksilöiden perus – ja ihmisoikeuksien alueelle (Pösö 2016, 11). Sijaishuollon arjessa toteutetaan jatkuvasti muitakin päätöksiä, kuten sijaishuoltopaikan muutospäätöksiä sekä päätöksiä rajoitustoimenpiteistä. (LSL 61§) Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ei pelkästään työskentele lasten kanssa, vaan on tiiviissä suhteessa myös lapsen biologisiin vanhempiin. Lapsen siirtyessä sijaishuoltoon valtaosa huoltajille kuuluvista tehtävistä siirtyy sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen päätettäväksi. Vanhemmat eivät enää yksin voi päättää lapsen olinpaikasta, hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta, huolenpidosta, opetuksesta tai terveydenhuollosta. Huoltajuus säilyy lapsen huoltajilla mutta rajoitetusti. (Saastamoinen 2010, 42.) Sijaishuollossa sosiaalityöntekijän rooli liittäjänä ja kontrolloijana on hyvin vahva.

Tämä ei kuitenkaan kerro koko totuutta lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän roolista sijaishuollossa. Vaikka sosiaalityöntekijä rooli joissakin tilanteissa kontrolloijana ja liittäjänä (Juhila 2006) on vahva, niin sosiaalityöntekijä on myös kumppanuussuhteessa asiakkaiden kanssa. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kumppanuussuhteessa sosiaalityöntekijä ja asiakas toimivat rinnakkain. Asiakkaan elämää, ongelmatilanteita ja muutostarpeita jäsennetään yhdessä ilman hierarkkista suhdetta. Asiakkaalla on tärkeää tietoa, niin sanottua toista tietoa, omasta elämästään. Kohtaamisissa asiakkaan oma tieto on läsnä sosiaalityöntekijän ammatillisen tiedon ja hallinnollisen tiedon rinnalla. (Juhila 2006, 103–106.) Sijaishuollossa sosiaalityöntekijä tapaa paljon lasta, lapsen biologisia vanhempia sekä sijaishuoltopaikan edustajia. Ilman asiakkaiden esille tuomaa tietoa, yhteistä suunnitelmaa ei voida tehdä. Tieto ja ymmärrys jäävät vajavaisiksi ilman toista tietoa. Kumppanuussuhteessa kaikkien näkökulmat ovat otettu huomioon ja se lisää asiakkaiden sitoutumista omaan asiaansa. Kumppanuussuhteeseen perustuvaa sosiaalityötä voi luonnehtia osallistavaksi. Osallistaminen koskee niin asiakkaita kuin sosiaalityöntekijöitäkin. Asiakkaat osallistavat sosiaalityöntekijät omaa tietoonsa ja sosiaalityöntekijät pyrkivät tukemaan asiakkaiden elämänpoliittisia ratkaisuja tavalla, joka mahdollistaisi heille täysivaltaisen kansalaisuuden. (Mt., 118.)

Lastensuojelusta puhuttaessa, sosiaalityössä on ilman muuta paljon myös huolenpitosuhteen elementtejä. Lastensuojelulaissa (4.2§) mainitaan, että lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä

huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon. Juhila (2006, 151) määrittelee sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välistä huolenpitosuhdetta niin, että sosiaalityön asiakkaat eivät kaikissa tilanteissa ja kaikissa elämänvaiheissa selviä omillaan, vaan tarvitsevat huolenpitoa, apua ja tukea. Sosiaalityön tehtävänä on pitää huolta näistä asiakkaista tai huolehtia siitä, että asiakkaat saavat tarvitsemansa avun ja tuen. (Mt.) Sijaishuollossa sosiaalityöntekijän roolina on järjestää lapselle hänen tarpeitaan ja etuaan vastaava sijaishuoltopaikka, jossa lapsi saa osakseen tarvitsemaansa huolenpitoa.

Sosiaalityöntekijän rooli on näiden kaikkien roolien lisäksi asiakkaiden kanssa vuorovaikutuksessa rakentuvaa. Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän suhde rakentuu kohtaamisissa ja ne vaihtelevat tilanteittain. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat tulevat todeksi näissä tilanteissa ja ne ovat moninaisia. (Juhila 2006, 201.) Vuorovaikutuksessa rakentuvassa suhteessa korostuu sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden välillä se, että roolit eivät ole aina ennalta määriteltyjä. Roolit määrittyvät kohtaamisessa. Sosiaalityöstä puhuttaessa on yleensä kysymys puuttumisesta johonkin ongelmatilanteeseen tai jonkin ongelman lievittämisestä. Sosiaalityöntekijälle siis usein muodostuu ongelmaa työstävän identiteetti ja asiakkaalla on puolestaan jokin ongelma. Työntekijä toimii usein tukijana tai kontrolloijana ja asiakas puolestaan on uhri tai toimija. Sosiaalityön suhde ei ole ennalta määritelty ja sosiaalityön asiantuntijuudessa korostuu tilanteittaisuus. Kohtaamisissa sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden välillä vaikuttaa aina myös monenlaiset institutionaaliset ja kulttuuriset diskurssit. (Mt, 254.)

Sosiaalityöntekijän rooli on lastensuojelun sijaishuollossa moninainen. Roolia ja vastuuta määrittävät lait ja asetukset ja usein sosiaalityöntekijä saa toimia kontrolloijana ja rajoitusten asettajana. Näiden lisäksi sosiaalityöntekijän rooli on toisinaan olla kumppanina vanhempien ja lasten elämän asioissa ja toisaalta myös järjestää lapselle hänen tarvitsemaansa huolenpitoa ja hoivaa. Kaiken kaikkiaan sosiaalityöntekijän roolin lastensuojelun sijaishuollossa voi nähdä vuorovaikutuksessa rakentuvana. Rooli on välillä olla tapaamassa lapsia ja nuoria heidän elämänsä ympäristössä rennosti jutellen ja leikkien. Välillä se on biologisten vanhempien asioiden selvittelyä. Toisinaan sosiaalityöntekijä joutuu rajoittamaan vanhempien ja lasten tapaamisia ja edellyttämään vanhemmilta esimerkiksi huumeeseuloissa käymistä. Jossakin tilanteissa lapselle joudutaan asettamaan rajoituspäätöksiä, jotta hänet saadaan pidettyä suojassa esimerkiksi päihteidenkäytöltä tai itsetuhoisuudelta. Sosiaalityöntekijän rooli on välillä toimimista moniammatillisissa verkostoissa ja lapsen edun ajamista ja palveluiden vaatimista. Rooli on

moninainen, tilanteissa ja vuorovaikutuksessa rakentuva, mutta rooli on yhteiskunnallisesti la-
tautunut ja sitä määrittävät monenlaiset institutionaaliset odotukset.

3 LAPSI SIJAISHUOLLOSSA

3.1 Lapsen sijaishuoltopaikan valinta

Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee kiinnittää erityistä huomiota huostaanoton perusteisiin ja lapsen tarpeisiin sekä lapsen sisarusuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen. Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee lisäksi ottaa huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen sekä uskonnollinen tausta. Lain mukaan laitoshuoltoa järjestetään, jos lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla. (LSL 50§.)

Sijaishuoltopaikan valinnassa on kiinnitettävä erityisesti huomiota siihen, että sijaishuollon tarkoitus toteutuu. Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee huomioida sijaishuollon taustalla olevat ja sijaishuollon tarpeesta johtuvat lapsen fyysiset, psyykkiset, emotionaaliset ja sosiaaliset tuen tarpeet, joihin sijaishuoltopaikan tulee vastata. Lapsi voidaan sijoittaa perhehoitoon, ammatilliseen perhekotiin, lastensuojelulaitokseen tai muuhun lapsen tarpeen mukaiseen paikkaan. Sijaishuoltopaikan valinnassa on aina kysymys lapsikohtaisesta harkinnasta. Merkitystä on lapsen iällä ja kehitystasolla, mahdollisilla erityisen hoidon ja tuen tarpeilla, koulunkäyntiin liittyvillä tarpeilla ja harrastuksilla. Lapsen sijaishuoltopaikkaa valitessa on kuultava lapsen ja perheen toiveita ja tehtävä perheen kanssa mahdollisuuksien mukaan yhteistyötä. Pääsääntöisesti sisarukset sijoitetaan samaan sijaishuoltopaikkaan. Erityiset syyt ja lapsen edellyttämän hoidon ja huollon tarve voivat johtaa siihen, että sisarukset sijoitetaan eri sijaishuoltopaikkoihin. Sisarusten tosiasiallisesta mahdollisuudesta pitää yhteyttä ja tavata toisiaan tulee kuitenkin huolehtia. (Saastamoinen 2010, 102–104.)

Siinä vaiheessa, kun päätöstä sijoituksesta tehdään, vain harvoin ovat tiedossa kaikki lapsen tilanteen arvioinnin kannalta oleelliset seikat. Epävarmuus liittyy myös päätösten seurauksiin.

Vaihtoehtoja etukäteen mietittäessä voidaan harvoin olla varmoja siitä, millaisia vaikutuksia valitulla ratkaisulla on. Päätökset tulee aina harkittava tapauskohtaisesti, eikä aikaisemmin hyväksi osoittautunutta ratkaisua tai päätöstä voi välttämättä soveltaa toiseen samankaltaiselta vaikuttavaan tilanteeseen. (Laakso 2013, 26.)

Sijaishuoltopaikkaa valittaessa sovitaan yhteen lapsen tarpeita ja kunkin lapsen tarpeisiin parhaiten vastaavaa sijaishuoltopaikkaa. Prosessissa on kyse lastensuojelun päätöksenteosta, jossa sosiaalityöntekijä navigoi ja tunnustelee eri sijaishuoltomuotojen ja toimintaideologioiltaan ja käytännöiltään erilaisten sijaishuoltopaikkojen välillä, mutta myös erilaisten lastensuojeluideologisten painotusten, hallinnollistaloudellisten intressien, yksityisten sijaishuoltopalvelujen tuottajien, eri ammattilaisten ja lasten sekä vanhempien näkemysten ja toiveiden välillä. (Laakso 2013, 33.)

Kunnissa on ollut hyvin erilaisia linjauksia ja käytäntöjä sijaishuoltopaikkoja valitessa. Riikka Laakso (2013) on tehnyt tutkimuksen siitä, miten huostaanotetulle lapselle valitaan sijaishuoltopaikka. Tutkimuksen aineisto koostui puhelinhaastatteluista 49 kunnassa keväällä 2012 ja fokusryhmähaastatteluista syksyllä 2012. Tutkimukseen valikoituneista kunnista koottiin aineistoksi lastensuojelulain edellyttämät lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmat, joita saatiin 42 kunnasta. Laakso jaottelee tutkimuksessaan sijaishuoltopaikan valintaa koskevat käytännöt kolmenlaiseen toimintatapaan. Useissa kunnissa lapsen sijaishuoltopaikan valinta tapahtuu huostaanoton valmistelun yhteydessä niin, ettei sitä ole eriytetty ollenkaan omaksi toiminnakseen. Laakso nimeää tätä organisointitapaa kokonaisvaltaiseksi tavaksi organisoida sijaishuoltopaikan valintaa. Sijaishuoltopaikan valinta tapahtuu tällöin lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja lastensuojelutiimin työnä. Kunnissa oli laadittu lastensuojelun prosessikuvauksia, mutta vain harvassa kunnassa niihin on kuvattuna se, miten sijaishuoltopaikan valinta tapahtuu. Lapsen tarpeiden ja sopivan sijaishuoltopaikan yhteensovittamisen tehtävää tehdään tässä mallissa kokonaisvaltaisesti samojen työntekijöiden toimesta. (Mt.)

Laakson tutkimuksen toinen sijaishuoltopaikan valinnan organisointimalli oli sijoittajaryhmä. Sijaishuoltopaikan valinnassa on lapsen vastuusosiaalityöntekijän ja hänen työparinsa lisäksi mukana erillinen sijoittajaryhmä, asiakasohjausryhmä tai muulla nimellä kulkeva ryhmä, joka on pääsääntöisesti mukana kaikkien huostaanotettujen lasten sijoituksissa. Ryhmässä voi olla mukana esimerkiksi perhehoidon sosiaalityöntekijä, sijaishuollon vastaava sosiaalityöntekijä, lastensuojelun avohuollon vastaava sosiaalityöntekijä, kunnan lastensuojelulaitosten edustaja ja lastensuojelupalvelujen päällikkö ja ryhmän jäsenet ovat yleensä pysyviä. Ryhmä voi olla

myös usean kunnan yhteinen. Kolmas sijaishuoltoapaikan valinnan organisointitapa, joka tutkimuksessa tuli esille, oli keskitetty sijoittajayksikkö, joka voi olla yhden kunnan tai usean kunnan yhteinen. Yksiköiden nimet ja sijoittamisen käytännöt vaihtelivat, mutta yhteistä niille oli se, että kaikki huostaanotettujen lasten sijaishuoltoapaikan valinnat tapahtuivat pääsääntöisesti yksikön kautta. Yhteistä oli myös se, että yksiköillä oli muusta lastensuojelun sosiaalityöstä eriytyneet tehtäväkuvansa ja työntekijänsä. (Mt., 49–52.) Hyvinvointialueille siirtyminen vuoden 2023 alusta tulee todennäköisesti yhtenäistämään tapoja, joilla sijaishuoltoapaikkoja valitaan.

3.2 Lapsen sijaishuoltoapaikan muuttaminen

Lapsen kanssa työskentely lastensuojelussa tulisi olla suunnitelmallista ja tapahtua mahdollisimman pitkälle yhteistyössä lapsen, huoltajien ja lasten muiden verkostojen kanssa. Lapsen edun mukaista on saada osakseen lastensuojelua, joka on suunniteltua, vaikuttavaa ja tuloksellista. (Nyrhinen 2016, 90.) Huolimatta siitä, että lapsen sijaishuoltoapaikan valinta tehtäisiin huolella ja harkiten, välillä sijaishuoltoapaikkaa joudutaan muuttamaan. Silloin kun sijaishuoltoapaikan muuttaminen tulee ajankohtaiseksi, päätös olisi hyvä pystyä tekemään mahdollisimman suunnitelmallisesti ja yhteistyössä kaikkien osapuolten kanssa. Ennen sijaishuoltoapaikan muutospäätöksen tekemistä lapsen, lapsen huoltajien ja vanhempien mielipide tulee selvittää sekä heille tulee varata mahdollisuus tulla kuulluksi (LSL 20§; Hallintolaki 34§). Sijaishuoltoapaikan muutoksen vahvistaa johtava viranhaltija ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijä valmisteleo asian (LSL 43§).

Lapsen sijaishuollossa pysyvyyttä pidetään ihanteena ja yhtenä sijaishuollon tavoitteena (Laakso 2013, 20). Sijoituksella pyritään takaamaan lapselle turvallinen kasvuympäristö ja turvalliset ihmissuhteet, jotta vaikeuksia ja kaltoinkohtelua kohdannut lapsi voisi jälleen iloita olemassaolostaan ja kokea, että tuottaa muille iloa. Hyvä kiinnittyminen auttaa lasta myös irtautumaan, kun sen aika on. Mikäli lapsi asuu lapsuutensa aikana monessa kodissa tai laitoksessa, pysyvyyden ja kuulumisen kysymykset ovat lapsen elämässä toistuvasti läsnä. Kiinnittyminen on haastavaa, jos ei koe kuuluvansa mihinkään. (Känkänen 2013, 266–267.)

Lapsen sijaishuoltoapaikan muuttaminen kesken sijoituksen, ei ole uusi ilmiö suomalaisessa lastensuojelussa, eikä muuallakaan. Yhdysvalloissa sijaishuoltoapaikkojen muuttumista on

seurattu useammassa eri tutkimuksessa. Sigrid Jamesin (2004) tutkimuksessa tarkastellaan sijaishuollon muutospäätösten syitä suhteessa lapsen riskikäyttäytymiseen. Tutkija seurasi 18 kuukauden ajan 580 lasta, jotka olivat erityyppisissä sijaishuoltoapaikoissa. Tulokset osoittivat, että 20 % kaikista sijaishuollon muutoksista liittyi lapsen käyttäytymisongelmiin. Suurin riski paikkamuutokselle oli ensimmäisten 100 päivän aikana sijoitukseen tulon jälkeen. Riski sijoituspaikan muuttamisen todennäköisyyteen pieneni huomattavasti ensimmäisten kuuden kuukauden aikana uudessa sijaishuoltoapaikassa. (Mt., 601–623.) Rosenthal, James A. ja Villegas, Susy (2011) laajensivat Jamesin (2004) tutkimusta ja he seurasivat sijaishuoltoapaikan muutoksia 3089 lapsen otoksella neljän vuoden ajan. Suurin määrä sijaishuoltoapaikanmuutoksista tapahtui ensimmäisenä vuonna huostaanoton jälkeen. Heidän tutkimuksessaan useimpien lasten elämäntilanne oli vakautunut huomattavasti kolmannen vuoden alkuun mennessä huostaanotosta. (Mt., 1648–1655.)

Yhdysvalloissa merkittävä osa kodin ulkopuolella sijoitetuista lapsista kokee sijaishuoltoapaikan muutoksen (Jedwab, Xu, Keyser ja Shaw 2019, 55–65.). Sijaishuoltoapaikkojen muuttamisella on haitallisia vaikutuksia lasten elämään. Merav Jedwab, Yanfeng Xu, Daniel Keyser ja Terry V. Shaw (2019) tutkimuksessa oli yhteensä 4177 lasta, joita seurattiin yli kolmen vuoden ajan. Tulosten mukaan 53 % lapsista koki sijaishuoltoapaikan muutoksen tarkastelujakson aikana. Sijaishuoltoapaikan muutoksia tapahtui enemmän laitospuolisessa hoidossa verrattuna perhe- ja sukulaissijoituksiin. Riskitekijöitä useille sijaishuoltoapaikan muutoksille olivat esimerkiksi lapsen korkea ikä ja käyttäytymisongelmat. (Mt., 55–65)

Ruotsissa Marie Sallnäs, Bo Vinnerljung ja Pia Kyhle Westermarck (2004) ovat tehneet tutkimuksen, joka koostui 776 sijoitetun nuoren tilanteen seuraamisesta kolmen vuoden ajan. Tarkastelujaksolla noin 37 % nuoren sijaishuoltoapaikkaa muutettiin. Epäsosiaalinen käyttäytymisen ja mielenterveysongelmat lisäsivät riskiä sijaishuoltoapaikan muutokseen erityisesti niillä nuorilla, jotka eivät olleet sukulaissijoituksessa. (Mt., 141–152.) Tanskassa Martin Olsson, Tine Egelund ja Anders Høst (2011) seurasivat 225 sijoitetun nuoren elämää vuosina 2004–2008. Tuona aikana 44 % nuorten sijaishuoltoapaikoista muuttui. Myös heidän tutkimuksessaan tuli ilmi, että ensimmäinen vuosi uudessa sijaishuoltoapaikassa on todennäköisintä aikaa sijaishuoltoapaikan muuttamiselle. Kaikista muutoksista 62 % tapahtui ensimmäisen vuoden aikana. (Mt., 13–22.)

Kotimaisessa tutkimuksessa Tuija Eronen (2013) on tehnyt seurantatutkimuksen huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Seurantatutkimuksessa on tarkasteltu vuonna 2006

huostaanotettujen lasten tilannetta viisi vuotta huostaanoton jälkeen. Tutkimusaineistossa oli yhteensä 97 lasta. Sijaishuoltoapaikan muutospäätöksiä oli tehty 48 lapselle, eli noin puolelle lapsista. Huostaanoton jälkeen siis vain puolella tutkimukseen osallistuneista lapsista sijaishuoltoapaikka oli pysynyt samana. (Mt., 8–9.)

Kotimaisessa tutkimuksessa sijaishuoltoapaikan muuttumista huostaanotetuilla lapsilla ovat tarkastelleet tutkimuksissaan Erosen lisäksi esimerkiksi Johanna Hiitola (2008) ja Riitta Laakso (2016). Laakso (2016) on tutkinut huostaanoton myötä tulleita muutoksia lasten ja nuorten elämässä heidän itsensä kertomana. Tutkimuksessa haastateltiin lapsia ja nuoria ensimmäisen kerran, kun huostaanotosta oli kulunut noin kuukausi ja toisen kerran, kun huostaanotosta oli kulunut vuosi. Haastateltavia oli yhteensä 17. Laakson mukaan useat sijaishuoltoapaikan muutokset tulivat ilmi lasten puheissa. (Mt., 157–163) Hiitolan (2008) tekemässä seurantatutkimuksessa 40,2 % lapsista sijaishuoltoapaikka oli säilynyt samana, loppuilla sijaishuoltoapaikka oli muuttunut. Enimmillään sijaishuoltoapaikka oli muuttunut viisi kertaa (Mt., 5–21.)

Sijaishuoltoapaikan muuttuminen kesken sijoituksen näyttää olevan yleistä niin Yhdysvalloissa, Suomessa ja muualla Euroopassa aikaisemmin tehtyjen tutkimusten mukaan. Vaikka lainsäädäntö ja lastensuojelun käytännöt ovat erilaisia eri maissa, ilmiö nousee esille tutkimuksesta toiseen. Sijaishuoltoapaikan muuttumisen suurin todennäköisyys on ensimmäisen puolen vuoden aikana uuteen sijaishuoltoapaikkaan siirtymisen jälkeen (Olsson ym. 2011; Rosenthal ym. 2011; James 2004). Erityisesti vanhempana sijoitetuilla lapsilla, joilla on käytöshäiriöitä, sijaishuoltoapaikan vaihtuminen näyttää olevan melko todennäköistä. (Hiitola 2008, Sallnäs ym. 2004 ja Jedwab ym. 2019.)

3.3 Lapsen tuen tarpeen arviointi

Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee kiinnittää erityistä huomiota huostaanoton perusteisiin ja lapsen tarpeisiin sekä lapsen sisarusuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen. Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee lisäksi ottaa huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen sekä uskonnollinen tausta. Lastensuojelulain mukaan laitoshuoltoa järjestetään, jos lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla. (Mt.) Sijaishuoltopaikan muuttaminen tulee tehdä lastensuojelulain antamissa puitteissa siitä, millä perustein sijaishuoltopaikan valinta ylipäätään tulee tehdä. Sijaishuoltopaikan muutoksissa taustalla on perusteltu oletus, että muutos vastaa paremmin johonkin edellä mainituista kriteereistä. (LSL 50 §.)

Lapsella on oikeus tarpeidensa mukaiseen sijaishuoltopaikkaan. Lapsella on oikeus saada sijaishuollon aikana tarpeidensa mukaisessa laajuudessa sellaista hoitoa ja huolenpitoa, joka ilmenee tehdystä sijaishuoltoa koskevasta päätöksestä. (Saastamoinen 2010, 102.)

Kaikilla lapsilla on tarpeita, joihin kasvattajien ja huolenpitävien aikuisten kuuluu vastata. Englannissa on kehitetty vuonna 2000 arviointikehys lastensuojelukäytäntöihin (Framework for the Assessment of Children in need and their Families), joka ohjaa arvioimaan lapsen suojelun ja hyvinvoinnin edistämisen tarpeita nimenomaan lapsen tarpeista käsin. (Rose 2010, 52.) Arviointikehysten mukaan lapsen tarpeet, niiden turvaaminen ja hyvinvoinnin edistäminen voidaan jaotella kolmeen osa-alueeseen:

- 1) *Lapsen kehityksellisiin tarpeisiin*, joita ovat terveys, koulutus, tunne-elämän ja käyttäytymisen kehitys, identiteetti, perhesuhteet ja sosiaaliset suhteet, sosiaaliset taidot ja itsensä suojaamisen taidot.
- 2) *Vanhempien tai huoltajien kykyyn tukea lapsen kehitystä ja vastata asianmukaisesti lapsen tarpeisiin*, joita ovat lapsen perushoito, turvallisuuden varmistaminen, emotionaalinen lämpö, virikkeet, ohjaus ja rajat sekä vakaus.
- 3) *Laajempiin perhe- ja ympäristötekijöihin*, jotka voivat vaikuttaa lapsen kehitykseen ja vanhempien kykyyn tukea lapsen kehitystä ja vastata lapsen tarpeisiin. Näihin kuuluvat kasvuyhteisön resurssit, perheen sosiaalinen integraatio, tulot, työllisyys, asuminen, sukulaissuhteet, perheen historia ja toimivuus. (Mt., 40.)

Kirjallisuuskatsauksen perusteella sijaishuoltopaikkojen muutosta ennakoivat lapsen tai nuoren mielenterveysongelmat, epäsosiaalinen käytös ja käytösongelmat, erityisesti yhdistettynä korkeampaan ikään sijoitushetkellä. (Hiitola 2008; Sallnäs ym. 2004; Jedwab ym. 2019.) Kaikki tutkimukset eivät ole Suomesta ja suomalaisen lainsäädännön viitekehystä, joten suoraa yhteyttä ei voi päätellä. Tiedetään myös, että sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla on keskimääräistä enemmän traumaattisia elämäkokemuksia ja ACE-tekijöitä. (Akin, Collins-Camargo, Strolin-Goltzman, Antle, Verbist, Palmer ja Krompf 021, 7–9) ACE-tekijät tarkoittavat lapsuuden ajan haitallisia kokemuksia (englanniksi adverse childhood experiences eli ACE), eli lapsuudessa tapahtunutta lapsen kehitykseen vahingollisesti vaikuttavaa tapahtumaa, esimerkiksi lapsen laiminlyöntiä, väkivallan kokemista tai näkemistä, mielenterveydenhäiriötä perheessä, eroa vanhemmasta tai seksuaalisen väkivallan kokemista (Pojula 2018, 112). Nämä tekijät puolestaan ovat yhteydessä lasten ja nuorten käytös- ja mielenterveysongelmiin (Verbist ym., 2020, 8). Pitkittyneelle traumaattiselle stressioireilulle ovat erityisen herkkiä sellaiset lapset, joilla on kielteiset perheolosuhteet. Stressireaktiot voivat kehittyä vakaviksi häiriöiksi, kuten masennus-, ahdistus- ja dissosiaatiohäiriöiksi. Lisäksi lapsilla voi esiintyä vastaavanlaista oireilua, kuin tarkkaavaisuushäiriöissä sekä vihaisuutta ja aggressiivista käytöstä. (Pojula 2008, 59–65.)

Oletettavaa siis on, että sijaishuoltopaikkaa valittaessa on kiinnitettävä huomiota yleisten, kaikkia lapsia koskevien perustavien hoivan, huolenpidon ja itsensä toteuttamisen tarpeiden lisäksi näihin erityisiin ja lapsikohtaisiin tarpeisiin – etenkin tilanteissa, joissa sijaishuoltopaikkaa ollaan muuttamassa lain nimeämin kriteerein. Nämä lapset tarvitsevat erityistä suojelua ja ammattitaitoisia ja sitoutuneita työntekijöitä vastaamaan heidän kasvatuksellisiin tarpeisiinsa.

3.4 Lapsen etu, oikeudet ja osallisuus

Lapsen tuen tarpeet kietoutuvat lapsen etuun, oikeuksiin ja osallisuuteen, jotka ovat keskeisiä käsitteitä tässä tutkielmassa. Lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle: 1. tasapainoisen kehityksen, hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet, 2. mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon, 3. taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen, 4. turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden, 5. itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen, 6. mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omilla asioillaan, sekä 7. kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen. (LSL 4§.)

Lastensuojelussa työskenneltäessä ja viranomaispäätöksiä tehtäessä tulee ottaa huomioon ensisijaisesti lapsen oikeudet, osallisuus ja etu. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen (LOS) 3. artiklan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. YK:n lapsen oikeuksien sopimus on muutenkin merkittävin kansainvälinen yleissopimus. (Hakalehto 2016, 35.) Lapsen sijaishuollon toteuttaminen ei ole luonteeltaan hyväntekeväisyyttä, vaan se on keskeinen osa yhteiskunnalle annettua erityistä lapsen suojelun tehtävää, jossa lapset etu ja oikeudet turvataan julkisen vallankäytön keinoin (Saastamoinen 2020, 1).

Lapsella on lähtökohtaisesti oikeus tuntea syntymävanhempiänsä sekä elää heidän hoidettavanaan ja kasvatettavanaan (LOS 7.1 art.). Lapselle tulee kuitenkin järjestää sijaishuolto silloin, kun toimivaltaiset viranomaiset, joiden päätökset voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittaviksi, toteavat soveltuvien lakien ja menettelytapojen mukaisesti sen olevan lapsen edun mukaista (LOS 9.1 art.). Lapselle, joka on tilapäisesti tai pysyvästi vailla perheen turvaa tai jonka edun mukaista ei ole antaa hänen pysyä perhepiirissään, on oikeus valtion antamaan erityiseen suojeluun ja tukeen (LOS 20.1 art.). Lisäksi lapsen huolenpidosta vastaavien laitosten ja palvelujen tulee noudattaa lakeja ja määräyksiä lasten turvallisuudesta, terveydestä ja henkilökunnan määrästä (LOS 3.3 art.)

Lapsen etu on yksi suomalaisen lastensuojelun ydinkäsitteistä. Lastensuojelua ja lapsenhuoltoa koskevien päätösten ohjenuoraksi on lainsäädännössä asetettu se, että lapsia koskevien

päätösten tulee olla lapsen edun mukaisia. Lapsen etua joudutaan kuitenkin puntaroimaan erilaisissa muuttuvissa tilanteissa, eikä lapsen etu ole käsitteenä kovinkaan yksiselitteinen. Käsitteet lapsen edusta voivat vaihdella eri tahoista riippuen eikä aina ole helppo erottaa lapsen etua aikuisen edusta. Lapsen edun käsitteellä asioiden perustelemiseen tulee siis suhtautua kriittisesti. (Pösö 2012, 76–77.) Käsitteenä lapsen etu on laaja ja sen avulla on haastavaa ohjata monimutkaisten ja ristiriitaisten tilanteiden ratkaisuja, joita lastensuojelussa joudutaan tekemään. Lapsen edun käsitteellä enemmänkin ohjataan katsomisen, toiminnan ja päätöksenteon orientaatiota, kuin määritellään päätöksenteon sisältöä. (Mt., 81.)

Lapsen etua ei voida luotettavasti arvioida ilman lapsen omien näkemysten selvittämistä. Haasteena lapsen omien näkemysten selvittämisessä on pidetty sitä, että vaikutelman antaminen lasten kuuntelemisesta on suhteellisen helppoa, mutta asianmukaisen painoarvon antaminen heidän näkemyksilleen edellyttää muutosta aikuisten toimintaperiaatteissa ja käytännöissä. (Sinko 2016, 12.) Lapsen osallisuudessa on kyse siitä, miten lapsi voi olla mukana määrittämissä, toteuttamassa ja arvioimassa hänen etunsa turvaamiseksi tehtävää työtä. Ihmisen identiteetin kehittymisen kannalta on merkittävää, että ihmisellä on mahdollisuus olla osallisena ja mukana asioiden käsittelyssä itselle merkittävässä asioissa. Kysymys on kasvun ja kehityksen perusedellytyksestä, koska osallistumisen kautta opitaan olemaan ja elämään yhdessä. (THL, Lastensuojelun käsikirja.)

Lasten on todettu sitoutuvan paremmin sijaishuollossa tehtyihin päätöksiin, kun he ovat olleet osallisina päätösten tekoon. Osallistuminen päätöksentekoon lisää lasten tunnetta ja uskoa siihen, että he voivat vaikuttaa omaan elämäänsä. (Laakso 2019, 64). Eettisen sosiaalityön toteutumisen edellytyksenä on, että lapsi saa oman äänensä kuuluviin. Lapsen äänen kuuluviin saaminen edellyttää sitä, että hänen kanssaan keskustellaan, häntä kuullaan ja pyritään aidosti ymmärtämään, millaista on olla juuri tämä kyseinen lapsi. Mikäli lapset eivät saa lastensuojelussa ääntänsä kuuluviin, ammattilaiset ovat osaltaan rakentamassa lapsista käsitystä voimattomina uhreina. (Smeeton 2021, 155.)

Lapsen oikeus osallisuuteen pohjautuu kansalliseen lainsäädäntöön, sekä kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin (LOS 12 artikla; Lastensuojelulaki 20§ - 24§) Osallisuus koostuu oikeudesta saada tietoa itseä koskevista suunnitelmista, päätöksistä, ratkaisuista, toimenpiteistä ja niiden perusteluista. Osallisuus koostuu myös mahdollisuuksista ilmaista mielipiteensä ja vaikuttaa näihin asioihin. Vaikuttaminen ei ole mahdollista, jos ei pääse mukaan asioiden käsittelyyn eikä saa niistä tietoa. Osallistuminen on toimintaa, jossa osallisuus konkretisoituu.

Käytännössä osallisuus rakentuu erilaisista osista, joiden keskinäiset suhteet voivat vaihdella ja lapsen kokemus osallisuudesta voi muuttua niiden mukana. (THL, Lastensuojelun käsikirja)

Osallisuus muodostuu myös mahdollisuudesta osallistua tai kieltäytyä prosessista. Lapsella tulisi aina olla mahdollisuus ja oikeus olla osallistumatta, mikäli hän niin haluaa. Lastensuojelussa tulee usein eteen tilanteita, joihin osallistuminen voi olla vaativaa myös aikuisille. Toinen osallisuuden osa-alue on mahdollisuus saada tietoa tilanteista, työskentelyn prosesseista, siihen osallistuvista tahoista, omasta roolista ja omista oikeuksista. Viranomaisilla on velvollisuus antaa lapselle näitä tietoja. Tietojen tulee olla sellaisessa muodossa, että lapsella on todellinen mahdollisuus ottaa tiedot vastaan ja ymmärtää mistä on kysymys. Kolmas osallisuuden osa-alue on mahdollisuus vaikuttaa työskentelyprosessiin. Tällaisia vaikuttamisen paikkoja ovat esimerkiksi palaverit, joiden toimintatavat ovat edelleen hyvin viranomaiskeskeisiä. Lasten ja nuorten olisi tärkeää tietää jo etukäteen, mitä palavereissa käsitellään, ja keitä niihin osallistuu. Neljäs osa-alue on lapsen mahdollisuus ilmaista itseään omalla tavallaan ja omalla äänellään suhteissaan työntekijöiden ja muiden mukana olevien aikuisten kanssa. Tähän liittyy vahvasti se, että miten paljon lapsen täytyy saada tukea ja apua omien mielipiteidensä selvittämiseen ja ilmaisemiseen. (THL, Lastensuojelun käsikirja.)

Lastensuojelussa käsiteltävät asiat ovat aikuisten näkökulmasta usein monimutkaisia ja vaikeasti hahmottuvia ja erityisesti lapsen voi olla vaikea saada selvää, mihin hänen ajatuksiaan tarvitaan tai mistä hänen odotetaan olevan jotakin mieltä. Usein lapset tarvitsevat rohkaisemisesta ja kannustamisesta mielipiteensä ilmaisuun. Joskus tarvitaan hyvin konkreettista apua, kuten tulkkia tai apuvälineitä, jotta kommunikointi työntekijöiden kanssa onnistuu ja lapsi tulee ymmärretyksi. Viimeinen osa-alue on lapsen mahdollisuus tehdä itsenäisesti omaan elämään vaikuttavia päätöksiä. Nuorten kohdalla itsenäisesti tehtävien ratkaisujen määrä on usein suurempi kuin pienten lasten osalta. Työntekijöillä tulisi olla myös valmius tunnistaa ne asiat, joissa pienelläkin lapsella on mahdollisuus tehdä valintoja ja päätöksiä. (THL, Lastensuojelun käsikirja.) Lapsi tulisi nähdä yksilönä ja hänen omista lähtökohdistaan käsin. Vaikka lapsen tieto olisi ristiriidassa aikuisten tiedon kanssa tai aikuiset eivät näkisi lapsen kertomia asioita merkittävänä, lapsen pitäisi tulla kuulluksi omassa asiassaan. (Hotari, Oranen & Pösö 2013, 156)

Riikka Laakson (2019) tutkimuksessa tarkastellaan huostassa olevien lasten hyvinvointia ja sijaishuoltoon liittyviä kokemuksia haastatteluiden avulla. Haastatteluihin osallistui 20 lasta ja nuorta erilaisista sijaishuoltopaikoista eri puolilta Suomea. (Mt., 5.) Osallisuus on yksi teema, joka tutkimuksessa on lähestytty keskustelemalla lapsen kanssa asioista, joita lapsi voi itse

päättää. Lisäksi lapsia on pyydetty arvioimaan asteikolla 4–10, kuinka hyvin hän voi vaikuttaa erilaisiin asioihin elämässään. Haastatteluissa lapset kertoivat voivansa vaikuttaa koulunkäyntiin, harrastuksiin ja osin siihen, kuinka usein he tapaavat läheisiään. Haastatteluissa tuli ilmi, että lapset kokivat voivansa vaikuttaa vain vähän oman sijaishuoltopaikan valintaan. Ainostaan yksi nuori kertoi sijaishuoltopaikan vaihdoksen tapahtuneen hänen aloitteestaan. (Mt., 64–66.)

Lastensuojelussa osallisuus toteutuu monimutkaisissa ja ristiriitaisissa vallankäytön verkostoissa, joissa vaikuttavat lapset, lasten vanhemmat, asiantuntijat ja monet muut toimijat, joilla voi olla erilaisia tulkintoja ja intressejä tilanteesta. Osallisuus tarkoittaa vahvaa asemaa tiedon vastaanottajana, mutta myös tiedon tuottajana. Lasten osallistuminen tulisi siis ottaa laajasti huomioon lastensuojelun toiminnan ja palveluiden kehittämisessä. (Hotari, Oranen & Pösö 2013, 157.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimustehtävä ja metodologia

Tämän tutkielman tehtävänä on tarkastella sosiaalityöntekijöiden kuvaamia lasten tuen tarpeita lastensuojelun muutospäätösasiakirjoissa sekä sitä, miten sosiaalityöntekijät perustelevat uuden sijaishuoltopaikan vastaavan näihin tuen tarpeisiin. Kiinnostukseni kohdistuu myös siihen, vastaako päätösasiakirjoissa uusi sijaishuoltopaikka tai sijaishuoltopaikan muutos kuvattuun tuen tarpeeseen vai ei.

Tutkimuskysymykseni on, miten sosiaalityöntekijät kuvaavat ja perustelevat lapsen tuen tarpeita lastensuojelun sijaishuollon muutospäätösasiakirjoissa?

Alakysymykset ovat seuraavat:

1. Millä tavalla sosiaalityöntekijät kuvaavat lapsen tuen tarvetta sijaishuoltopaikan muutospäätösasiakirjoissa?
2. Miten sosiaalityöntekijät perustelevat sijaishuoltopaikan muutoksen vastaavan lapsen tuen tarpeeseen?

Tutkimuskysymyksiin pyrin vastaamaan tarkastelemalla kaupungin X sijaishuoltopaikan muutospäätösasiakirjoja, jotka muodostavat tämän tutkimuksen aineiston. Aineiston olen analysoinut teoriaohjaavalla sisällönanalyysimenetelmällä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 133).

Tutkielmani on laadullinen tutkimus. Laadullista tutkimusta kuvataan usein suhteessa määrälliseen tutkimukseen vastakkainasettelun kautta, esimerkiksi ymmärtäväksi tutkimukseksi, ihmistieteelliseksi tutkimukseksi ja pehmeäksi tutkimukseksi. Laadullista tutkimusta tehdessä tutkijan täytyy tietää, mitä on tekemässä. Ei pelkästään teknisen toteutuksen osalta, vaan erityisesti eettisestä näkökulmasta. Yleisistä ohjeista huolimatta jokainen tutkimus sisältää omat eettiset ongelmansa. Myöskään tutkimuskysymysten muotoilua ei voida pitää teoria- tai arvo-vapaana. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 72–74.) Yksi peruskulmakivistä, johon laadullisen tutkimuksen perusteluissa nojataan, on havaintojen teoriapitoisuus. Tällä tarkoitetaan sitä, millainen yksilön käsitys ilmiöstä on, millaisia merkityksiä tutkittavalle ilmiölle annetaan tai millaisia välineitä tutkimuksessa käytetään, vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin. Tutkimustulokset eivät siis ole käytetystä havaintomenetelmästä tai käyttäjästä irrallisia. Kaikki tieto on tässä mielessä

subjektiivista, koska tutkija päättää tutkimusasetelmansa oman ymmärryksensä varassa. Voidaan siis sanoa, että laadullinen tutkimus korostaa teoriapitoisuutta kaiken tutkimuksen lähtökohtana. (Mt., 24–25.)

Laadullinen tutkimusote soveltuu tutkimukseen hyvin silloin, kun ollaan kiinnostuneita tapahtumien yksityiskohtaisista rakenteista, eikä niinkään niiden yleisluontoisesta jakaantumisesta. Lisäksi se sopii tutkimukseen, kun halutaan saada tietoa tiettyihin tapauksiin liittyvistä syyseuraus-suhteista, joita ei voisi tutkia kokeen avulla. (Metsämuuronen 2005, 203.) Laadullista tutkimus itsessään on ikään kuin prosessi ja laadullisessa tutkimuksessa aineistonkeruun väline on inhimillinen eli tutkija itse. Tällöin aineistoon liittyvien tulkintojen ja näkökulmien voi katsoa kehittyvän tutkijan tietoisuudessa vähitellen, kun tutkimusprosessi etenee. Tutkimus on tällöin myös oppimistapahtuma. (Kiviniemi 2018, 73).

4.2 Tutkimusaineiston muodostaminen

Tutkimusaineistoni on asiakirja-aineisto, joka on muodostettu erään kaupungin X sijaishuolto- paikkojen muutospäätösasiakirjoista ajalta 1.1.2020-31.12.2020. Asiakirjat koskevat jo huostassa olevien lasten sijaishuoltopaikan muutospäätöksiä. Hain tutkimuslupaa aiheeseen kaupungilta X, joka myönnettiin 25.10.2022. Kyseisen kaupungin sijaishuoltopaikan muutospäätösasiakirjassa, jossa yhtenä otsikkona on *“Työntekijän arvio keskeisestä tuen tarpeesta”*, jonka alle sosiaalityöntekijä perustelee sijaishuoltopaikan muuttamista lapsen tuen tarpeiden näkökulmasta. Huomion kiinnittäminen lapsen tuen tarpeisiin sijaishuoltopaikan valinnassa on kirjattu lastensuojelulakiin. (LSL 50§.)

Aineistonkeruun suunnitteluvaiheessa pyysin kaupungilta X asiakirjoja aikaväliltä 1.1.2020-15.8.2021. Keskustelin tuolloin toimistohenkilön kanssa minulle luovutettavien asiakirjojen määrästä, joka olikin suurempi kuin olin etukäteen olettanut. Ennen asiakirjojen luovutusta päädyin siihen, että tutkielmassani rajaudun käsittelemään vain vuoden 2020 päätöksiä päätösasiakirjojen runsaan määrän vuoksi. Vuoden 2020 sijaishuoltopaikkojen muutosten päätösmäärä oli 50 asiakirjaa, joista muodostui 261 sivun mittainen aineisto. Muutoksenhakua koskevat sivut päätöksistä oli poistettu jo ennen aineiston toimittamista minulle. Poistin aineistosta lisäksi asianosaisia koskevat kuulemiset ja päätöksen vahvistajan allekirjoitussivun, koska

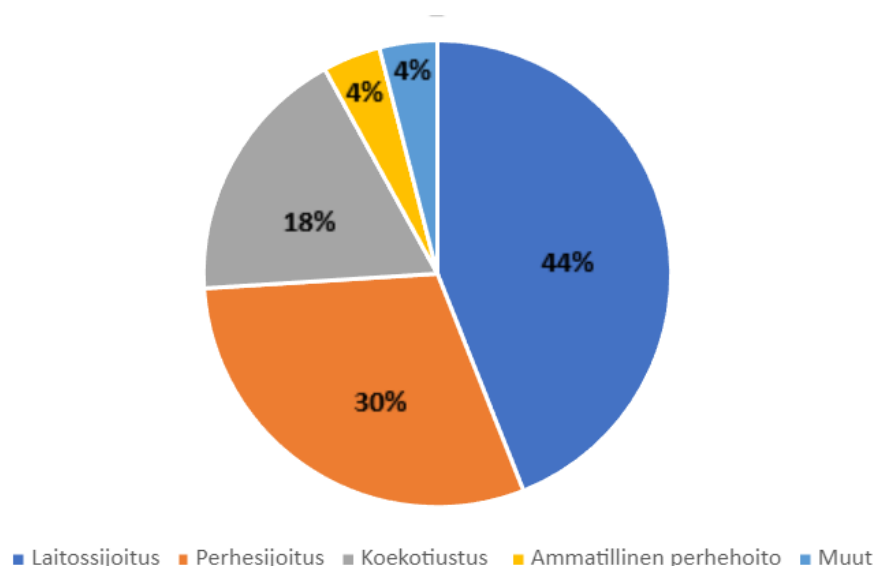
niiden tutkiminen ei kuulunut tutkimustehtävääni. Tämä pienensi kokonaisaineiston määrää niin, että tutkittavan aineiston lopulliseksi määrä oli 164 sivua.

4.3 Aineiston analyysi

Tutkimusaineistoni on dokumenttiaineisto, jota analysoidaan teoriaohjaavalla sisällönanalyysimenetelmällä. Sisällönanalyysi on tutkimusmetodi, joka pyrkii päätelmiin verbaalisesta, symbolisesta tai kommunikatiivisesta datasta. Tutkittava aineisto voi olla mitä tahansa, kunhan sillä on yhteyttä tutkittavaan ilmiöön, sitä voidaan koota, havainnoida ja analysoida. Sisällönanalyysi analyysimenetelmänä mahdollistaa dokumenttien systemaattisen analysoinnin. Se perustuu tulkintaan ja päättelyyn, jossa edetään empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103–105.)

Teoriaohjaavassa sisällönanalyysi etenee samaan tapaan, kuten aineistolähtöinen analyysi. Tarkoituksena on luoda tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus. Analyysiyksiköt eivät ole etukäteen harkittuja tai sovittuja, vaan ne valitaan aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 133, 108.) Ero teoriaohjaavan ja aineistolähtöisen sisällönanalyysin välillä tulee aineiston abstrahoinnissa, jossa empiirinen aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin. (Mt., 133). Tutkielmani teoreettisina käsitteinä toimivat tutkielmani ydinkäsitteet; *lapsen etu, oikeudet ja osallisuus*. Teorialähtöisen sisällönanalyysin vaiheet ovat pelkistetysti 1. Aineiston pelkistäminen, 2. Aineiston ryhmittely ja 3. Aineiston liittäminen teoreettisiin käsitteisiin. Aineiston pelkistämässä aineistosta karsitaan tutkimukselle epäolennainen pois. Se voi olla informaation tiivistämistä ja pilkkomista osiin. Aineiston pelkistämistä ohjaa tutkimustehtävä, jonka mukaan aineistosta pelkistetään koodaamalla tutkimustehtävälle olennaiset ilmaukset. Aineiston ryhmittelyssä aineistosta koodatut ilmaukset käydään tarkasti läpi ja aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja/tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Samaa tarkoittavat käsitteet ryhmitellään ja yhdistetään luokaksi. Luokka nimetään sen sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Luokittelussa aineisto tiivistyy, sillä yksittäiset tekijät sisällytetään yleisempiin käsitteisiin. Luokittelussa aineiston käsittelyä jatketaan teoreettisten käsitteiden luomiseen, jossa edetään alkuperäisinformaation käyttämistä kielellisistä ilmauksista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. (Mt. 109–112.)

Lähdin pelkistämään aineistoani siten, että poistin aineistosta aluksi asianosaisia koskevat kuulemiset ja päätöksen vahvistajan allekirjoitussivun, koska niiden tutkiminen ei kuulunut tutkimustehtävääni. Tämän jälkeen ryhmittelin päätösasiakirjat sen perusteella, oliko sijaishuollon muutospäätös tehty laitossijoitukseen, perhesijoitukseen, ammatilliseen perhehoitoon vai oliko päätös tehty koekotiutukseen biologisen vanhemman tai vanhempien kotiin. Ryhmittelin aineistoa eri värisillä muistilapuilla. Laitossijoituksen päätösasiakirjat olivat pinkkejä, perhehoidon oransseja ja koekotiutuksen keltaisia. Laitossijoitusotsikon alle päätöksiä tuli 22 kpl, perhehoidon alle 15 kpl, ammatillisen perhehoidon alle 2 kpl ja koekotiutukseen 9 kpl. Seuraavaksi lisäsin luokan muut, jonka alle tuli kaksi päätöstä. Nämä kaksi päätöstä eivät menneet muualle tekemissäni luokituksissa. Laitossijoituksen päätökset sisälsivät neljä erityisen huolenpidonjakson päätöstä. Erityisellä huolenpidolla tarkoitan lastensuojelulain (72§) mukaista erityisen huolenpidon järjestämistä, jota voidaan järjestää huostaanotetulle lapselle vakavan päihde- tai rikoskierteen katkaisemiseksi tai kun lapsen oma käyttäytyminen muutoin vakavasti vaarantaa hänen henkeään, terveyttään tai kehitystään. Jakson tavoitteena on katkaista lapsen häntä itseään vahingoittava käyttäytyminen ja mahdollistaa lapselle annettava kokonaisvaltaisen huolenpito. Erityistä huolenpitoa voidaan järjestää enintään 30 vuorokauden ajan ja painavista syistä sitä voidaan jatkaa 60 vuorokautta. (Mt.) Erityistä huolenpitoa järjestetään lastensuojelulaitoksissa, joissa sitä on mahdollista toteuttaa. Esimerkiksi Valtion koulukodeilla on erityisen huolenpidon osastoja. Tästä syystä olen sijoittanut päätökset laitoshoidon otsikon alle. Alla olevaan kuvioon (Kuvio 1.) olen vielä koonnut ryhmittäin aineistoni muutospäätökset.

Kuvio 1. Kaupungin x sijaishuoltopaikkojen muutospäätökset vuonna 2020 (N=50)

Ryhmittelyn jälkeen aloin tarkastelemaan systemaattisemmin lasten tuen tarpeita aineistosta, joita sosiaalityöntekijät ovat päätöksiin kirjoittaneet osana sijaishuoltopaikan muutosta sekä perusteluita, miten muutos vastaa näihin lapsen tuen tarpeisiin. Kävin läpi ryhmä kerrallaan päätökset ja kirjoitin jokaisesta päätöksestä lapsen tuen tarpeita erillisille muistilapuille, jotta minulle muodostuisi käsitys siitä, millaisia tuen tarpeita päätöksiin oli kirjattu. Tämän jälkeen kävin läpi nämä tuen tarpeet ja ryhmittelin ne oman teeman alle, joille voisi muodostua yhteinen teoreettinen käsite.

Olen käyttänyt Wendy Rosen (2010) arviointikehystä aineiston käsitteellistämässä ja luokitellut lasten tuen tarpeita tämän jaottelun mukaan sekä avannut arviointikehyksen termien avulla mistä asioista lapsen tarpeissa on kysymys. Rosen arviointikehyksen mukaan lapsen tarpeet ja niiden turvaaminen ja hyvinvoinnin edistäminen jaotellaan kolmeen osa-alueeseen: 1. Lapsen kehityksellisiin tarpeisiin, 2. Vanhempien tai huoltajien kykyyn tukea lapsen kehitystä ja vastata asianmukaisesti lapsen tarpeisiin ja 3. Laajempiin perhe- ja ympäristötekijöihin, jotka voivat vaikuttaa lapsen kehitykseen ja vanhempien kykyyn tukea lapsen kehitystä ja vastata lapsen tarpeisiin. Lapsen kehityksellisiä tarpeita ovat terveys, koulutus, tunne-elämän ja käyttäytymisen kehitys, identiteetti, perhesuhteet ja sosiaaliset suhteet, sosiaaliset taidot ja itsensä suojaamisen taidot. Vanhempien tai huoltajien kykyyn tukea lapsen kehitystä ja vastata asianmukaisesti lapsen tarpeisiin liittyvät lapsen perushoito, turvallisuuden varmistaminen, emotionaalinen lämpö, virikkeet, ohjaus ja rajat sekä vakaus. Laajempiin perhe- ja ympäristötekijöihin kuuluvat kasvuyhteisön resurssit, perheen sosiaalinen integraatio, tulot, työllisyys, asuminen, sukulaissuhteet, perheen historia ja toimivuus. (Mt., 40.)

Olen muokannut Rosen (2010) toisen luokittelun “Vanhempien tai huoltajien kykyyn tukea lapsen kehitystä ja vastata asianmukaisesti lapsen tarpeisiin” muotoon “*Huolta pitävien aikuisten kyky tukea lapsen kehitystä ja vastata lapsen tarpeisiin*”. Mielestäni tämä kuvastaa paremmin sijaishuollossa asuvan lapsen suhdetta hänen kanssaan asuviin aikuisiin, jotka eivät ole hänen huoltajiaan, ellei sijaishuoltopaikan muutospäätöksellä ole tehty koekotiutusta. Huostaanotetun lapsen huoltajuus säilyy edelleen hänen huoltajillaan, mutta osa huoltajan tehtävistä siirtyy sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimelle, jolla on oikeus huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseksi päättää lapsen olinpaikasta, hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta ja näiden toteuttamiseksi tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta (LSL 45§).

Taulukko 1. Esimerkki aineiston analyysistä

Alkuperäinen ilmaisu päätösasiakirjassa	Tuen tarve	Luokittelu (Rose, 2010)	Käsitteellinen taso
Hoivaa, hellyyttä ja huomiota	Emotionaalinen lämpö	Huolta pitävien aikuisten kyky tukea lapsen kehitystä ja vastata lapsen tarpeisiin	Lapsen etu (LSL 4§)
Turvallinen, ennakoitava arki, ennakoitavuutta, pysyvyyttä	Vakaus	Huolta pitävien aikuisten kyky tukea lapsen kehitystä ja vastata lapsen tarpeisiin	Lapsen etu (LSL 4§)
Yksilöllisiä järjestelyjä peruskoulun loppuun suorittamiseksi	Koulutus	Lapsen kehitykselliset tarpeet	Lapsen oikeudet (LOS 28 artikla)
Tukea ihmissuhteiden ylläpitoon	Perhesuhteet, sosiaaliset suhteet	Lapsen kehitykselliset tarpeet	Lapsen etu (LSL 4§)
Perheen, jossa saa olla ikätasollaan, eikä tarvitse huolehtia sisaruksista	Perheen toimivuus	Laajemmat perhe – ja ympäristötekijät	Lapsen etu (LSL 4§)
Turvalliset ja päihteettömät kasvuolosuhteet	Turvallisuuden varmistaminen, vakaus	Huolta pitävien aikuisten kyky tukea lapsen kehitystä ja vastata lapsen tarpeisiin	Lapsen etu (LSL 4§)
Aikuisen rajaamista sosiaalisen median käyttöön	Ohjaus ja rajat	Huolta pitävien aikuisten kyky tukea lapsen kehitystä ja vastata lapsen tarpeisiin	Lapsen etu (LSL 4§)
Elämistä ilman psyykkisesti kuormittavia olosuhteita	Turvallisuuden varmistaminen, vakaus, emotionaalinen lämpö	Huolta pitävien aikuisten kyky tukea lapsen kehitystä ja vastata lapsen tarpeisiin	Lapsen etu (LSL 4§)
Rajaamista päihteidenkäytön katkaisemiseksi	Turvallisuuden varmistaminen, ohjaus ja rajat	Huolta pitävien aikuisten kyky tukea lapsen kehitystä ja vastata lapsen tarpeisiin	Lapsen oikeudet (LOS, artikla 33)
Rutiineja	Vakaus, ohjaus ja rajat	Huolta pitävien aikuisten kyky tukea lapsen kehitystä ja vastata lapsen tarpeisiin	Lapsen etu (LSL 4§)
Monikulttuurista osaamista	Identiteetti	Lapsen kehitykselliset tarpeet	Lapsen etu (LSL 4§), Lapsen oikeudet (LOS, 14 artikla)
Aikuiset, jotka huolehtivat arjesta ja hyvinvoinnista	Lapsen perushoito	Huolta pitävien aikuisten kyky tukea lapsen kehitystä ja vastata lapsen tarpeisiin	Lapsen etu (LSL 4§)
Olosuhteiden vakauttamista	Turvallisuuden varmistaminen, vakaus	Huolta pitävien aikuisten kyky tukea lapsen kehitystä ja vastata lapsen tarpeisiin	Lapsen etu (LSL 50§, sijaishuoltoapaikan valinta)
Muutostyöskentelyä väkivaltaisten toimintamallien purkamiseksi	Tunne-elämän ja käyttäytymisen kehitys sekä kasvuyhteisön resurssit	Lapsen kehitykselliset tarpeet ja laajemmat perhe – ja ympäristötekijät	LSL 72§ Lapsen etu (erityisen huolenpito)
Apua itseään tuhoavan käyttäytymisen lopettamiseen	Turvallisuuden varmistaminen, ohjaus ja rajat, itsensä suojaamisen taidot ja kasvuyhteisön resurssit	Lapsen kehitykselliset tarpeet, huolta pitävien aikuisten kyky tukea lapsen kehitystä ja vastata lapsen tarpeisiin ja laajemmat perhe – ja ympäristötekijät	Lapsen oikeudet (LOS 19 artikla)
Apua toistuvaan, vakavaan itsetuhoisuuteen	Terveys, tunne-elämän ja käyttäytymisen kehitys, itsensä suojaamisen taidot, kasvuyhteisön resurssit	Lapsen kehitykselliset tarpeet ja laajemmat perhe – ja ympäristötekijät	Lapsen oikeudet (LOS 24 artikla)
Tukea siihen, että pääsee irti yhteiskunnan normeihin sitoutumattomasta elämäntavasta	Identiteetti, perhesuhteet, sosiaaliset suhteet, itsensä suojaamisen taidot	Lapsen kehitykselliset tarpeet	Lapsen oikeudet (LOS, 40 artikla)

Olen koonnut taulukkoon (Taulukko 1.) sosiaalityöntekijöiden asiakirjoissa kuvaamat lapsen tuen tarpeet ja jäsenin ne Rosen luokittelun avulla siten, mistä tuen tarpeessa on kysymys ja sijoitin kuvauksen Rosen arviointikehyksen mukaisen otsikon alle. Taulukon viimeisessä sarakkeessa olen kuvannut käsitteellisellä tasolla lapsen tuen tarvetta. Käsitteellisen tason perustana ovat tutkielmani ydinkäsitteet; *lapsen etu, oikeudet ja osallisuus*. Muodostin taulukon aineistossa olleiden sellaisten päätösten pohjalta, joissa lapsen nykyinen sijaishuoltopaikka ei vastannut enää lapsen tuen tarpeisiin.

Aineistoanalyysin tueksi muodostin aluksi taulukot perhehoitoon, laitoshoittoon ja koekotiutukseen tehdyistä sijaishuollon muutospäätöksistä, koska päätöksissä on paljon eroavaisuuksia. Lastensuojelulaki lähtee siitä, että sijaishuolto tulee järjestää ensisijaisesti perhehoidossa (LSL 50§). Suomalaisessa lastensuojelujärjestelmässä kiireellisesti sijoitetut perhehoitoon soveltuvat lapset sijoitetaan yleensä aluksi päivystävään sijaisperheeseen. Päivystäviin sijaisperheisiin ei ole lähtökohtaisesti tarkoitus jäädä asumaan pysyvästi, vaan tavoitteena on etsiä lapselle pitkäaikainen sijaisperhe, mikäli lapsen sijaishuollon tarve jatkuu. Tällaisia päätöksiä perhehoitoon tehdyistä sijaishuollon muutospäätöksistä oli aineistossa 10 tapausta, joka oli viidesosa kaikista vuoden 2020 päätöksistä. Tällöin sijaishuoltopaikan muutokselle ei välttämättä ole muuta syytä, kuin se että pitkäaikainen perhe on löytynyt. Joskus päivystävä perhe haluaa ryhtyä kyseessä olevan lapsen pitkäaikaiseksi sijaisperheeksi ja silloin muutosta ei tarvitse tehdä. Tämä ei ole kuitenkaan tavoitteena tilanteissa, joissa lapsi sijoitetaan kiireellisesti päivystävään sijaisperheeseen. Palvelujärjestelmässä tarvitaan myös päivystäviä perheitä kiireellisiä tilanteita varten. Tästä syystä osa sijaishuollon muutospäätöksistä perhehoidossa on rakenteellisia, jotka eivät kerro erityisesti mistään ongelmasta sijoituksessa.

Koekotiukseen tehdyt päätökset luokittelin myös omaan taulukkoon, koska päätösten luonne on erilainen kuin muissa päätöksissä. Koekotiutuksesta päätettäessä tilanne on sellainen, että huostaanoton syyt ovat poistuneet. Huostaanotto on aina voimassa toistaiseksi ja sijaishuoltoa toteutettaessa on otettava lapsen edun mukaisella tavalla huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä. (LSL 4§.) Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on arvioinut huostassapidon jatkamisen edellytyksiä asiakassuunnitelman tarkistamisen yhteydessä. Lapsi tai huoltaja voi myös hakea huostassapidon lopettamista. Huostassapitoa lopetettaessa on aina otettava huomioon sijaishuollon kestoaika, lapsen ja sijaishuoltoa antavan välillä vallitsevan kiintymyssuhteen laatu, lapsen ja hänen vanhempiensa välinen kanssakäyminen sekä lapsen mielipide. (LSL 47§.) Sijaishuoltopaikan muutospäätöksillä, jotka luokittelin kotiutus päätösten alle, olivat LSL

49§ mukaisia päätöksiä. Lain mukaan lapsi voidaan sijoittaa väliaikaisesti enintään kuudeksi kuukaudeksi vanhempansa tai muun huoltajansa hoidettavaksi ja kasvatettavaksi silloin, kun valmistellaan lapsen kotiin palaamista kodin ulkopuolisen sijoituksen jälkeen tai kun se on lapsen edun kannalta muusta syystä perusteltua. (Mt.)

Systemaattisemmin aineistoa tarkastellessani tulin kuitenkin siihen tulokseen, ettei jaottelu koekotiutukseen, laitoshoitoon vai perhehoitoon palvele parhaiten aineiston käsittelyä lapsen tuen tarpeen näkökulmasta. Lähes kaikki laitoshoitoon tehdyistä sijaishuollon muutospäätöksistä oli tehty sen vuoksi, että lapsen nykyinen sijaishuolto paikka ei vastannut enää lapsen tuen tarpeisiin. Myös perhehoitoon tehdyistä sijaishuolto paikan muutospäätöksistä osa oli tällaisia. Tästä syystä Taulukossa 1. (s. 28) ei ole tehty jaottelua, sillä perusteella, mihin sijaishuolto paikkaan muutospäätös tehty.

4.4 Tutkimuksen eettiset kysymykset

Tutkielmani aineistot olivat valmiiksi anonymisoituja. Olen kiinnittänyt erityistä huomiota siihen, että kukaan lapsista ei ole tunnistettavissa tutkielmassani. Sijaishuollossa elävät lapset ovat erityisen haavoittuvassa elämäntilanteessa verrattuna ikäluokkansa muihin lapsiin. Sijoitetuilla lapsilla on keskimäärin seitsemän riskitekijää kasvu ympäristössään jo ennen huostaanottopäätöstä. Tällaisia riskitekijöitä ovat esimerkiksi vanhempien päihde- tai mielenterveysongelmat ja perheväkivalta. (Kalland 2015, 169.) Nämä lapset ja nuoret eivät ole voineet itse valita osallistumisestaan tutkimukseeni, jossa heidän elämänsä muutostilannetta käsitellään. Vaikka tutkimus tehdään anonymisoidusti, on kysymys yksityistä elämäneluetta käsittelevistä herkistä ja haavoittuvaisista tapahtumista. Tästä syystä en kuvaa lasten tilanteita yksityiskohdittaisesti. Olen käyttänyt aineiston analyysissä päätösasiakirjojen alkuperäisiä ilmauksia, mutta olen tyypistänyt tekstejä siten, ettei niistä ei ole mahdollista tunnistaa yksittäisen lapsen tilannetta.

Suomen perustuslaki turvaa tieteen vapauden, mutta tätä vapautta tulee käyttää vastuullisesti. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet on laadittu ihmistä tutkivien tutkijoiden ja tutkimusryhmien tueksi, suojaamaan tutkimuksen kohteena olevia ihmisiä ja lainsäädännön ohella ne ohjaavat ihmiseen kohdistuvaa tutkimusta. (TENK 2019, 9) Vaikka tutkimuksen

aineisto on asiakirja-aineisto, nämä asiakirjat koskevat lasten elämää ja suuria muutoksia sijaishuollossa oloaikana.

Sijaishuollossa elävien lasten elämäntilanteita tarkastellessa eettinen näkökulma on läsnä koko ajan. Sijoitetuilla lapsi on usein taustallaan traumaattisia kokemuksia ja laiminlyöntejä eläessään biologisten vanhempiensa kanssa. Tästä huolimatta huostaanotto on valtava yhteiskunnallinen interventio ja aina myös eettisen pohdinnan paikka monestakin näkökulmasta, vaikka se lopulta olisikin lapselle helpotus. Huostaanoton lisäksi muutokset sijaishuollon aikana ovat vakavia eettisen pohdinnan paikkoja. Lapsen sijaishuollossa pysyvyyttä pidetään ihanteena ja yhtenä sijaishuollon tavoitteena (Laakso 2013, 20). Sijoituksella pyritään takaamaan lapselle turvallinen kasvuympäristö ja turvalliset ihmissuhteet, jotta vaikeuksia ja kaltoinkohtelua kohdannut lapsi voisi jälleen iloita olemassaolostaan ja kokea, että tuottaa muille iloa. (Känkänen 2013, 266.) Sijaishuoltopaikan muutokset eivät ole vähäpätöisiä, koska lapsi irrotetaan tutusta elinympäristöstään ja tutuista ihmisistä ja viedään taas uuteen.

Eettistä pohdintaa aiheuttaa myös sopivan sijaishuoltopaikan löytäminen lapsen ja nuoren tilanteeseen. Monille varsinkin vanhempana huostaanotetuille lapsille ja nuorille voi olla haastavaa löytää sopivaa sijaishuoltopaikkaa. Heille on vaikeaa löytää laitosta, joka sitoutuisi heidän hoitoonsa, etenkin jos lapsen oireilu on vakavaa ja vaatii paljon niiltä aikuisilta, jotka vastaavat lapsen hoidosta ja kasvatuksesta. Kiintymyssuhteissaan vaurioitunut lapsi käyttäytyy itseään vahingoittavalla tavalla ja voi olla vaaraksi itselleen. Lapsella voi olla muodostunut kielteinen käsitys itsestään, vuorovaikutuksesta ja toisista ihmisistä jo varhaisessa vaiheessa. Tällöin lapsi voi toimia jatkuvasti itseään vahingoittavasti ja hänen on vaikeaa suojella itseään. Erityisesti, jos lapsi ei ole saanut riittävästi korjaavia kokemuksia elämässään. (Kalland 2015, 170.) Tämä kaikki ilmenee siten, että osa lapsista ja nuorista on hyvin vaikeasti hoidettavissa ja näihin haasteisiin vastaavia sijaishuoltopaikkoja ei ole riittävästi.

Sijaishuollossa sosiaalityöntekijät joutuvat pohtivat jatkuvasti hyvin monisyisiä ongelmia, joihin on harvoin olemassa vain yhtä ainoaa ja oikeaa ratkaisua. Samanlainen ammattieettinen ote täytyy olla myös tutkijalla, joka tutkii lastensuojelun asiakkuudessa olevien lasten elämäntilanteita. Ihmisarvo, ihmisoikeudet ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus ovat keskeisiä eettisiä periaatteita sosiaalialalla ja ne ovat ammattietiikan myös lähtökohtia. Lainsäädäntö ei anna aina suoria vastauksia ihmissuhdetyön pulmiin, vaan asioita tulee tarkastella ammattietiikan näkökulmasta. (Talentia, 2022.)

5 SIJAISHUOLTOPAIKAN MUUTOS PÄÄTÖSASIAKIRJOISSA

Sijaishuollossa olevien lasten määrä on lähes kaksinkertaistunut 90-luvun alusta 2020-luvulle tultaessa. (THL, 2022) Uudet huostaanotot kohdistuvat erityisesti 13–17-vuotiaisiin lapsiin ja nuoriin. Sijaishuoltopaikan muuttumisen suurin todennäköisyys on ensimmäisen puolen vuoden aikana uuteen sijaishuoltopaikkaan siirtymisen jälkeen (Olsson ym. 2011; Rosenthal ym. 2011; James 2004). Erityisesti vanhempana sijoitetuilla lapsilla, joilla on käytöshäiriöitä, sijaishuoltopaikan vaihtuminen näyttää olevan melko todennäköistä. (Hiitola 2008, Sallnäs ym. 2004 ja Jedwab ym. 2019.) Tilastojen ja kirjallisuuskatsauksen perusteella voidaan sanoa, että mitä vanhempana lapsia sijoitetaan, sitä todennäköisemmin heidän sijaishuoltopaikkansa vaihtuvat. Uusien huostaanottojen kohdistuessa erityisesti teini-ikäisiin, sijaishuoltopaikkojen muutoksien tarve näyttää kasvavan. Omassa aineistossani oli hieman alle puolet tällaisia päätöksiä, jossa vanhempaa lasta sijoitettiin uudestaan laitoksesta toiseen ja lapsen henkilökohtaiset tuen tarpeet liittyivät käyttäytymiseen, päihteidenkäyttöön, aggressiivisuuteen, itsetuhoisuuteen tai muuhun vastaavaan.

Laitossijoitukseen tehtyjä sijaishuollon muutospäätöksistä valtaosa oli tehty siitä syystä, ettei nykyinen sijaishuoltopaikka enää kokenut pärjäävänsä lapsen kanssa tai joissakin tapauksissa sijaishuoltopaikka oli jo irtisanonut sopimuksensa huolehtia lapsesta. Yhdessä päätöksessä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä oli arvioinut, että sijaishuoltopaikka ei vastaa erityistason sijaishuoltopaikan kriteerejä ja sijaishuoltopaikkaa oli välttämätöntä muuttaa. Puutteita oli useammalla osa-alueella, kuten henkilöstön ammattiosaamisessa, rajoituspäätösten tekemisessä lainmukaisesti, yhteydenpidossa ja kirjaamiskäytännöissä. Vain kolmessa tapauksessa sijaishuoltopaikkaa vaihdettiin lapsen omasta toiveesta, esimerkiksi tilanteessa, jossa lapsi aloitti toisen asteen opinnot eri paikkakunnalla. Osa perhehoidosta laitoshoidon siirtävistä lapsista siirtyi siksi, että perhehoitajat eivät kokeneet enää pärjäävänsä lasten kanssa kotiolosuhteissa.

Tämä ei ole kuitenkaan koko kuva aineistostani. Noin viidesosa kaikista muutospäätöksistä oli koekotiutuksen päätöksiä, joissa oli arvioitu huostaanoton syiden poistuneen ja perheen jälleenyhdistämistä lähdettiin yrittämään. Sitä, onko lopullinen huostaanoton purkaminen tapahtunut, ei selviä sijaishuoltopaikan muutospäätöksistä, koska huostassapidon lopettaminen

viranomaispäätöksensä on eri päätös. Vuoden 2020 aineistossa oli vain yksi päätös, jolla keskeytettiin koekotiutus ja nuori siirrettiin takaisin laitokseen.

Perhehoidon päätöksistä viidesosa oli rakenteellisia päätöksiä, jotka kuuluvat lastensuojelun prosessiin ilman erityistä dramatiikkaa. Näissä perhehoitopaikkaa vaihdettiin pitkäaikaiseen sijaisperheeseen siirtymisen vuoksi. Kymmenesosa perhehoitoon tehdyistä sijaishuollon muutospäätöksistä johtui perhehoitajien elämäntilanteista, ei lapsen tuen tarpeista. Tällaisia elämäntilanteita olivat esimerkiksi perhehoitajan sairastuminen, kuolema tai avioero.

5.1 Sosiaalityöntekijöiden kuvaukset lapsen tuen tarpeista muutoksessa

Sosiaalityöntekijät kuvasivat lasten tuen tarpeita sijaishuoltopaikan muutospäätösasiakirjoissa monella tavalla. Tuen tarpeet olivat konkreettisia, jotka liittyivät lapsen terveyteen, tunne-elämään, käyttäytymiseen, perhesuhteisiin, perushoittoon, ohjauksen ja rajojen tarpeisiin ja niin edelleen. Käytin Rosen (2010) arviointikehystä tuen tarpeiden luokittelussa aineiston analyysin tukena. Tuen tarpeet olivat jaoteltavissa ja luokiteltavissa lapsen kehityksellisiin tarpeisiin, huolta pitävien aikuisten kykyyn tukea lapsen kehitystä ja vastata asianmukaisesti lapsen tarpeisiin tai laajempiin perhe- ja ympäristötekijöihin, jotka voivat vaikuttaa lapsen kehitykseen ja vanhempien kykyyn tukea lapsen kehitystä ja vastata lapsen tarpeisiin. Näistä edellä mainituista lapsen tuen tarpeista yksikään ei ollut ainoa peruste sijaishuoltopaikan muutokselle, vaan kaikilla lapsilla oli monia eri tuen tarpeita. Huostaanotettujen lasten ja perheiden tilanteissa on usein kyse ongelmien kimpusta, ja ongelmat ovat kietoutuneet toinen toisiinsa (Pösö 2010, 330).

Monissa päätöksissä tuli esille, että lasten tuen tarpeet olivat laajoja ja monimuotoisia. Näitä päätöksiä olivat erityisesti nykyisestä sijaishuoltopaikasta uuteen laitoshoidonpaikkaan muutospäätöksellä siirryttäessä. Lapset tarvitsivat rajaamista päihteidenkäytön katkaisemiseksi, muutostyöskentelyä väkivaltaisten toimintamallien purkamiseksi, apua itseään tuhoavan käyttäytymisen lopettamiseen, apua toistuvaan, vakavaan itsetuhoisuuteen ja tukea siihen, että he pääsevät irti yhteiskunnan normeihin sitoutumattomasta elämäntavasta. On selvää, että nämä lasten ja nuorten haasteet eivät ole kovin helposti hoidettavissa. Näissä sijaishuollon muutospäätöksissä nuorten ja lasten haasteina olivat päihteidenkäyttö, itsetuhoisuus, väkivaltainen käytös, itsensä vaarantaminen ja monenlaisiin käyttöhäiriöihin viittaava käyttäytyminen. Näitä

tuen tarpeita oli kirjattu lähes viiteenkymmeneen prosenttiin päätöksistä. Erityisesti vanhempana sijoitetuilla lapsilla, joilla on käytöshäiriöitä, sijaishuoltopaikan vaihtuminen näyttää olevan melko todennäköistä. (Hiitola 2008; Sallnäs ym. 2004; Jedwab ym. 2019.) Toisaalta on ilmeistä, että monilla sijoitetuilla lapsilla on käytös- ja mielenterveysongelmia, koska lapsuuden ajan haitalliset kokemukset (adverse childhood experiences) ovat yhteydessä niihin. (Akin, Collins-Camargo, Strolin-Goltzman, Antle, Verbist, Palmer ja Krompf 2021, 7–9.) Lisäksi niillä lapsilla, jotka ovat kokeneet lapsuudessaan haitallisia kokemuksia, voi esiintyä vastaavanlaista oireilua kuin tarkkaavaisuushäiriöissä sekä vihaisuutta ja aggressiivista käytöstä. (Pojjula 2008, 65.)

Lasten tuen tarpeet laitossijoitukseen tehdyissä sijaishuoltopaikan muutospäätöksistä olivat moninaiset. Osa tuen tarpeista oli niin laajoja, että tuen tarvetta kuvaamaan täytyi ottaa avuksi useampi luokittelu (kts. Taulukko 1, s. 28). Esimerkiksi lapsen tarve: *“Apua itseään tuhoavan käyttäytymisen lopettamiseen”* kertoo useammasta eri asiasta, kuten lapsen turvallisuuden varmistamisesta, huolta pitävien aikuisten kyvystä ohjata ja rajata lasta, lapsen itsensä suojaamisen taitojen kehittymisestä sekä laajemmin kasvuyhteisön resursseista, kuten lastensuojelulaitoksen henkilömitoituksesta. Kiintymyssuhteissaan vaurioitunut lapsi voi käyttäytyä itseään vahingoittavalla tavalla ja olla vaaraksi itselleen. Lapselle voi olla muodostunut kielteinen käsitys itsestään, vuorovaikutuksesta ja toisista ihmisistä jo varhaisessa vaiheessa. Tällöin lapsi voi toimia jatkuvasti itseään vahingoittavasti ja hänen on vaikea suojella itseään. Erityisesti, jos korjaavat kokemukset eivät ole riittäviä lapsen elämässä. (Kalland 2015, 170.)

Lasten sijaishuoltopaikan muuttamisen tarpeet olivat monessa tapauksessa johdettavissa sekä lapsen etuun ja lapsen oikeuksiin, jotka olivat kaksi tutkielmani ydinkäsitettä. Lasten osallisuus sijaishuoltopaikan muutoksessa ei ollut havaittavissa monessakaan muutospäätöksessä lukuun ottamatta hallintolain mukaisia kuulemisia. Tarkastelen seuraavaksi yksityiskohtaisemmin muutamia konkreettisia esimerkkejä (ks. taulukko 1 s. 28) lapsen tuen tarpeista, jotka ovat johdettavissa käsitteellisellä tasolla lapsen edun, lapsen oikeuksien ja lapsen osallisuuden käsitteisiin.

Taulukon 1. ensimmäisessä sarakkeessa sosiaalityöntekijä on kirjoittanut, että *lapsi tarvitsee hoivaa, hellyyttä ja huolenpitoa*. Hoivan, hellyyden ja huolenpidon saaminen on lapsen edun mukaista. Viitataan lapsen edussa lastensuojelulakiin (4§), jossa sanotaan: *“Lapsen etua arvioidessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle (...) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason*

mukaisen valvonnan ja huolenpidon.” Rosen (2010) luokittelussa kysymys on huolta pitävien aikuisten kyvystä tukea lapsen kehitystä ja vastata lapsen tarpeisiin. Yleisemmällä tasolla tarkasteltuna kysymys on lapsen tarpeesta saada emotionaalista lämpöä. Tässä päätöksessä sosiaalityöntekijä on arvioinut, että lapsi saa etunsa mukaisesti sijaishuoltopaikassa tarvitsemaansa hoivaa, hellyyttä ja huolenpitoa.

Tämänkaltaisissa päätöksissä oli kysymys usein sijaishuoltopaikan muutospäätöksestä, jolla lapsi siirtyi päiväystyöperheestä pitkäaikaiseen perhehoitoperheeseen. Kysymys ei siis ollut siitä, etteikö nykyinen sijaishuoltopaikka olisi vastannut lapsen tuen tarpeisiin, muuten kuin pysyvyyden osalta. Lapsi siirtyi sijaishuoltopaikkaan, missä oltiin sitoutuneita hoitamaan häntä pitkäaikaisesti.

Toinen esimerkissä alkuperäinen ilmaisu päätösasiakirjassa on ollut: *aikuisen rajaamista sosiaalisen median käyttöön.* Tässäkin on käsitteellisellä tasolla kysymys lapsen edusta. On lapsen edun mukaista saada ohjausta ja rajat ikätasoisesti häntä hoitavilta aikuisilta. Rosen (2010) luokittelussa tämä liittyy huolta pitävien aikuisten kykyyn tukea lapsen kehitystä ja vastata lapsen tarpeisiin. Käsitteellisellä tasolla perustelu nojaa lastensuojelulain (4 §) kohtaan, kuin edellä: *“Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle... mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon.”* Tässä sosiaalityöntekijä on siis arvioinut, että on lapsen edunmukaista saada kehitystasonsa mukaista valvontaa ja huolenpitoa, jotka toteutuvat paremmin uudessa sijaishuoltopaikassa.

Lapsen etuun sekä oikeuksiin perustuva sosiaalityöntekijän kuvaama tuen tarve, jossa sanotaan lapsen tarvitsevan sijaishuoltopaikassaan *monikulttuurista osaamista.* Lapsen etu perustuu lastensuojelulakiin (4§), jossa sanotaan, että: *“Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle... kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.* Lapsen oikeudet (LOS, 30 artikla) on kirjattu Lapsen oikeuksien sopimukseen, jossa sanotaan: *“...lapselta ei saa kieltää oikeutta nauttia yhdessä ryhmän muiden jäsenten kanssa omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään.”*

Lapsen oikeuksiin viittaa kuvaus, jossa lapsen tarpeena on saada *“yksilöllisiä järjestelyjä peruskoulun loppuun suorittamiseksi”.* Tämä liittyy Rosen (2010) luokittelussa lapsen kehityksellisiin tarpeisiin ja erityisesti koulutuksen tarpeeseen. Lapsen oikeudet (LOS 28 artikla), jossa käsitellään erityisesti lapsen oikeutta käydä koulua. Artiklassa sanotaan: *“Sopimusvaltiot*

tunnustavat jokaisen lapsen oikeuden saada opetusta, ja toteuttaakseen tämän oikeuden asteittain ja yhtäläisesti kaikille ne erityisesti; a) tekevät pakolliseksi perusasteen koulutuksen, jonka tulee olla maksutta kaikkien saatavilla.... e) ryhtyvät toimenpiteisiin koulunkäynnin säännöllisyyden edistämiseksi ja koulunkäynnin keskeyttämisen vähentämiseksi.”

Koulunkäyntivaikeudet ovat keskeinen tekijä, jotka tulivat näkyville useissa sijaishuoltoapaikan muutospäätöksissä. Lapsilla voi olla erityisiä tarpeita, joiden vuoksi koulunkäynti ei onnistu perusopetuksessa edes erityisen tuen järjestelyin. Tällaisia lapsia ja nuoria varten on erilaisia sijaishuoltoapaikkoja, joilla voidaan vastata lapsen tuen tarpeisiin erityisesti koulunkäynnin osalta. Eri sijaishuoltoapaikoissa on mahdollisuus käydä koulua sijaishuoltoapaikan yhteydessä olevassa opetusyksikössä, jotka toimivat opetustoimen alaisuudessa. Nuoren sijaishuoltoapaikka voi olla myös jokin valtion koulukodeista. Koulukoteja on yhteensä seitsemän, joista viisi on valtion ylläpitämiä ja kaksi yksityisiä. Valtion koulukodit ovat Terveystien ja hyvinvoinnin laitoksen ja Opetushallituksen tulosohjaamia, taloudellista voittoa tavoittelemattomia lastensuojelun laitoshuollon yksiköitä. (THL, lastensuojelujen käsikirja, Koulukoti.)

Lapsen osallisuus ei ollut löydettävissä päätöksistä selkeästi. Toisaalta sijaishuoltoapaikan muuttamisessa lapsen osallisuus on varmistettu päätöksen rakenteessa, johon kuuluu hallintolain (34§) mukaiset kuulemiset. Lasta täytyy aina kuulla sijaishuoltoapaikan päätöksenteon yhteydessä. Lastensuojelua toteutettaessa on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide ja ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti ja niin, että tästä ei aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden läheisten ihmisten välisille suhteille. Tapa, jolla lapsen mielipide on selvitetty ja sen pääasiallinen sisältö on kirjattava lasta koskeviin asiakasasiakirjoihin. (LSL 20§.) Lastensuojelulaki on selkeä sen suhteen, että lapsen mielipide ja toivomukset on selvitettävä ja otettava lapsen iän ja kehitystason mukaisesti huomioon.

Kaksitoista vuotta täyttäneelle lapselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa (LSL 20§). Usein myös nuoremman lapsen mielipidettä selvitetään tavalla tai toisella. Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä vain erityisistä syistä, esimerkiksi silloin, jos selvittäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos se on muutoin ilmeisen tarpeetonta. (Mt.)

Suurimmassa osassa aineiston päätöksistä lapselle on järjestetty kuulemistilaisuus, tai hänen mielipiteensä on selvitetty jollakin muulla tavalla. Poikkeuksiakin oli, ja niissä oli vedottu lastensuojelulain kohtaan (20§), jossa sanotaan, että lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä,

jos selvittäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos se on muutoin ilmeisen tarpeetonta. Monestakaan muutospäätöksestä ei ollut löydettävissä sitä, että lapsen oma mielipide, toivomukset ja osallisuus olisivat olleet merkittäviä tekijöitä sijaishuoltopaikan muutosta tehtäessä. Riikka Laakson (2019) tutkimuksessa sama asia nousi esille lasten ja nuorten haastatteluissa. Haastatteluissa tuli ilmi, että lapset kokivat voivansa vaikuttaa vain vähän oman sijaishuoltopaikan valintaan. Ainostaan yksi nuori kahdestakymmenestä kertoi sijaishuoltopaikan vaihdoksen tapahtuneen hänen aloitteestaan. (Mt., 64–66.)

Aineistossa oli kolme sijaishuoltopaikan muutospäätöstä, joiden perusteena oli selkeästi lapsen oma toive ja näkemys, ja joissa lapsi oli ollut vahvasti osallinen sijaishuoltopaikan muutosprosessissa. Ensimmäinen päätös koski koekotiutuksen aloittamisesta, jota nuori oli itse toivonut ja oli ollut asiassa aloitteellinen. Tässä päätöksessä lapsen tuen tarpeena on perhetyön tuki koekotiutuksen rinnalle. Rosen (2010) luokittelun perusteella on kysymys laajemmista perhe- ja ympäristötekijöistä ja tuen tarpeet liittyvät perheen toimivuuteen ja kasvuyhteisön resursseihin. Käsitteellisellä tasolla kysymys on lapsen edusta ja tällä viitataan Lastensuojelulakiin (2§), jossa sanotaan, että: *“Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia.”*

Toisessa päätöksessä, jossa lapsi oli selkeästi osallisena omassa prosessissaan, kyse oli nuoren muuttamisesta toiselle paikkakunnalle eri lastensuojelulaitokseen toisen asteen opintojen myötä. Kolmas muutospäätös liittyi nuoren toiveeseen muuttaa lastensuojelulaitoksen itsenäistymisasuntoon.

Lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityöntekijät kuvasivat lasten tuen tarpeita sijaishuoltopaikan muutoksessa laajasti niin, että niistä oli löydettävissä selkeästi sekä lapsen etu että oikeudet. Lapsen etu ja oikeudet ovat merkittäviä lastensuojelun periaatteita lastensuojelulaissa. Lastensuojelulaki on tärkeä perusta ja pohja koko lastensuojelutyölle, mutta erityisesti lakiin nojataan viranomaispäätöksissä. Asiakkailta on mahdollisuus valittaa päätöksistä, mikäli he ovat niistä eri mieltä. Osallisuus näyttäisi jäävän tutkimustulosten perusteella suurimmassa osassa päätöksistä teknisten kuulemisten tasolle.

5.2 Sosiaalityöntekijöiden perustelut asiakirjoissa

Perustelut sijaishuoltopaikan muutoksissa vaihtelivat paljon riippuen siitä, mihin paikkaan uusi sijoitusta oltiin tekemässä. Luonteeltaan päätökset olivat hyvin erilaisia ja tämän seurauksena olen luokitellut päätökset sijoituspaikan mukaisesti (kts. Kuvio 1, s. 26).

Lapsen etu oli merkittävin ja yleisin perustelu, johon viitattiin lähes kaikissa sijaishuoltopaikan muutospäätöksissä. Toisaalta on selvää, että sosiaalityöntekijät perustelevat lastensuojelun päätöksiä lapsen edulla, koska lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu (LSL 4 §). Lain noudattaminen on virka-asemassa toimiville sosiaalityöntekijöille merkittävää ja olennainen osa virkatehtävän hoitamista. Lisäksi kaikki lastensuojelun päätökset ovat valituskelpoisia ja kaikissa päätöksissä on olemassa aina mahdollisuus, että niitä käsitellään hallinto-oikeudessa, mikäli joku asianosainen päätöksestä valittaa.

Sijaishuoltopaikan muutosta perusteltiin myös lapsen tuen tarpeiden kautta. Esimerkiksi, jos keskeisenä lapsen tuen tarpeena päätöksessä oli ollut, se että lapsi tarvitsee paikan, jossa on psykiatrista osaamista, niin perusteluilla vastattiin tähän tuen tarpeeseen siten, että *“laitoksessa on kokemusta psykiatrisesta hoitotyöstä”*. Toisessa esimerkissä sosiaalityöntekijä kirjoitti: *“Nuorelle on löytynyt sijaishuoltopaikka, joka vastaa hänen tarpeitaan ja etuaan niin kasvatuksellisesti, kuin koulunkäynnin järjestämisen osalta.”*

Henkilöstön osaamista ja koulutusta käytettiin myös perusteluna sille, miksi uusi sijaishuoltopaikka vastaa lapsen tuen tarpeisiin. Esimerkiksi *“yksikön henkilöstöllä on vahva koulutustausta mielenterveystyöhön”* ja *“henkilöstön määrä ja koulutustausta täyttää vaativahoitoisten nuorten hoidolle asetetut suositukset”*.

Osassa sijaishuoltopaikkojen muutospäätöksistä oli liitteenä asiantuntijalausuntoja. Liitteet eivät kuuluneet aineistooni, mutta niihin viitattiin osassa päätöksissä. Asiantuntijalausuntojen mukaisella paikalla muutoksen perusteleminen korostui erityisesti päätöksissä, joissa sijaishuoltopaikan muutos on tehty erityisen huolenpidon jaksolle. Lastensuojelulaissa (71 §) sanotaan, että erityisen huolenpidon päätöksen on perustuttava erityisen huolenpidon järjestämistä varten tehtyyn lapsen tilanteen moniammatilliseen arvioon, joka perustuu kasvatukselliseen, sosiaalityön, psykologiseen ja lääketieteelliseen asiantuntemukseen. Näissä päätöksissä erityisen huolenpidon jaksosta on sijaishuoltopaikan muutospäätöksissä liitteenä lääkärin, psykologin ja sosiaalityöntekijän lausunto erityisen huolenpidon tarpeesta sekä nykyisen sijaishuoltopaikan työryhmän lausunto erityisen huolenpidon tarpeesta.

Osaa päätöksistä sosiaalityöntekijät perustelevat uutta sijaishuoltopaikkaa lapsen sisarussuhteella. Sisarussuhdeteen merkittävyyttä kuvattiin esimerkiksi seuraavalla tavalla: *“Ensisijaisesti on pyritty löytämään sijaisperhe, johon voidaan sijoittaa molemmat sisarukset. On (lapsen) edun mukaista jatkaa asumista samassa perheessä sisaruksensa kanssa.”* Lastensuojelulain (50 §) mukaan sijaishuoltopaikan valinnassa tulee kiinnittää erityistä huomiota huostaanoton perusteisiin ja lapsen tarpeisiin sekä lapsen sisarussuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen.

Monissa päätöksissä oli nykyiseen sijaishuoltopaikkaan liittyviä tekijöitä, joiden vuoksi lapsen sijaishuoltopaikkaa oltiin muuttamassa. Näitä tekijöitä oli esimerkiksi päätöksissä, joissa nykyinen sijaishuoltopaikka ei pystynyt enää vastaamaan lapsen tuen tarpeisiin oman arvionsa mukaan tai oli jo irtisanonut sijaishuoltopaikkaa koskevan sopimuksen. Perustelut lapsen tuen tarpeista olivat tällöin käänteisiä; sosiaalityöntekijät perustelivat kuinka nyinen sijaishuoltopaikka ei vastaa lapsen tuen tarpeisiin. Näitä perusteluita aineistossa oli runsaasti. Alla muutamia esimerkkejä:

“Perhehoitajat ovat ilmoittaneet, että (lapselle) täytyy etsiä mahdollisimman pian uusi sijaishuoltopaikka lapsen itsensä, perhehoitajien ja muiden perheenjäsenten turvallisuuden takaamiseksi.” Toisessa päätöksessä asia on ilmaistu näin: *“Sijaishuoltopaikka on esittänyt, että ei voi jatkossa toimia (lapsen) sijaishuoltopaikkana, koska he eivät pysty vastaamaan (lapsen) tarpeisiin.”*

“Perhekotivanhemmat kokevat, että tilanne ei ole (lapsen) edun mukainen eikä myöskään muiden heille sijoitetuille lapsille hyväksi. He ovat joutuneet pohtimaan myös muiden lasten turvallisuutta. Perhekotivanhempien näkemys on, että sijoitusta ei voida enää jatkaa heidän luonaan”.

“Nykyinen sijaishuoltopaikka katsoi, että heillä ei ole edellytyksiä toteuttaa sijaishuoltoa (lapsen) edun mukaisella tavalla ja he ovat irtisanoneet paikan xx.xx.2020 alkaen.”

“Nykyinen sijaishuoltopaikka on tuottanut useamman kuukauden ajan keinottomuuttaan (lapsen) huolenpidon ja turvallisuuden suhteen.”

Päätöksissä oli myös perusteita, joissa nykyinen sijaishuoltopaikka ei kykene vastaamaan tuen tarpeisiin sosiaalityöntekijän arvion mukaan. Esimerkiksi: *“(lapsi) tarvitsee arjessaan vanhemman ja strukturoidumman rakenteen, kuin mitä nykyinen sijaishuoltopaikka pystyy tarjoamaan.”*

Laakson (2013, 26) mukaan siinä vaiheessa, kun päätöstä sijoituksesta tehdään, on vain harvoin tiedossa kaikki lapsen tilanteen arvioinnin näkökulmasta oleelliset seikat. Epävarmuus liittyy myös päätösten seurauksiin. Mietittäessä vaihtoehtoja etukäteen voidaan harvoin olla varmoja siitä, millaisia vaikutuksia valituilla ratkaisuilla on. (Mt., 26.) Sijaishuoltopaikkojen muuttaminen on Suomessa ja myös maailmallakin melko yleistä. Laitossijoituksessa muutoksia näyttää tapahtuvan enemmän kuin perhe- ja sukulaissijoituksessa (Jedwab ym. 2019). Riskitekijöitä useille sijaishuoltopaikan muutoksille ovat tutkimuksissa lapsen korkea ikä, käyttäytymisongelmat ja mielenterveysongelmat. (Hiitola 2008; Sallnäs ym. 2004; Jedwab ym. 2019.)

Päätös sijaishuoltopaikan muutoksesta oli osassa päätöksissä tehty yhteistyössä kaikkien asi-anosaisten kanssa: *“Sijaishuoltopaikan muutokseen päädytään yhteisymmärryksessä nykyisen sijaishuoltopaikan, hoitavan tahon, lapsen, huoltajan ja sosiaalitoimen kanssa. Sosiaalitoimen näkemys on, että nykyisessä sijaishuoltopaikassa ei pystytä turvaamaan (lapsen) olemista.”*

Joissakin päätöksissä oli nähtävillä muutoksessa selkeästi lapsen oma toive ja halu. Tällaisia päätöksiä oli kaiken kaikkiaan kolme. *“(Lapsi) on tuonut esiin toiveensa rakennusalan opinnoista. (Lapsi) on hakenut harkinnanvaraisessa haussa koulupaikkaa ja saanut sen. Nuori on toivonut ympäristön muutosta jo pidempään. Opiskelupaikkakunnalla on sukulaisverkostoa”*. Toisessa päätöksessä: *“(Lapsen) omana toiveena on ollut itsenäistymisasuntoon muuttaminen ja itsenäisen elämän harjoittelu.”*

Päätöksissä, joilla lapsia siirrettiin päivystävästä sijaisperheestä pitkäaikaiseen perhehoitoon, perustelut olivat poikkeavia verrattuna esimerkiksi laitoshoitoon siirtyvien lasten perusteluista. Yksi perustelu oli perhehoitajien käymä Pride-valmennus: *“Perhehoitoperheeksi ehdotetaan Pride-valmennettuja perhehoitajia.”* Pride-valmennuksella viitataan perhehoitolain (263/2015, 6 §) kohtaan, jossa sanotaan, että perhehoitajaksi aikovan henkilön on suoritettava tehtävän edellyttämä ennakkovalmennus. Erityisistä syistä tämä ennakkovalmennus voidaan suorittaa vuoden kuluessa sijoituksen alkamisesta. Pride-valmennus on yleinen sijaisvanhempien valmennus, jota käytetään perhehoitajien ennakkovalmennuksena.

Pitkäaikaisten perhehoitajien asuinoloja käytettiin myös perusteluina perhesijoituspäätöksissä tavalla, jota muissa päätöksissä ei ilmennyt: *“Perhehoitoperheen koti sijaitsee omakotitalossa maalaismaisemassa, joten ympäristö on lapsiystävällinen ja mahdollistaa virikkeellisen toiminnan.”* Päätöksiä perusteltiin myös jo olemassa olevalla luottamuksellisella suhteella: *“Pitkäaikaisena sijaisperheenä (tämä) perhe on lapselle sopiva, koska (lapsi) tuntee perheen jo*

entuudestaan. Perhe on toiminut aikaisemmin (lapsen) tukiperheenä ja heidän välillään on luottamuksellinen hyvä suhde.”

Joissakin päätöksissä biologisen vanhemman tai vanhempien toive oli kirjoitettu osaksi perustelua: *“vanhemmat puoltavat (lapsen) muuttoa uuteen perheeseen”* ja *“äiti pitää siirtymistä uuteen sijaishuoltopaikkaan hyvänä ideana.”* Toisaalta oli myös niitä päätöksiä, joissa sijaishuoltopaikkaa vaihdettiin, koska vanhempien ja sijaishuoltopaikan välillä ei vallinnut luottamusta ja vanhemmat olivat tuoneet asiat toistuvasti esiin.

Sijaishuoltopaikan muutospäätöksissä, joissa lapsi siirtyy asumaan kotiin, eli koekotiutuksen päätöksissä perusteina käytettiin esimerkiksi yhdessä vanhemman kanssa tehtyä arviointityöskentelyä. Yksi yleinen arviointityöskentelyn väline on Pesäpuun Pysäkki-malli (Lahtinen ja Pynnönen 2017), jossa huostaanotan purkamisen mahdollisuutta, arvioidaan nimenomaan lapsen tarpeista käsin sekä vanhemman kyvystä vastata lapsen tarpeisiin.

Perusteina koekotiutukselle olivat esimerkiksi lapsen ja vanhemman kokonaistilanteen kohentuminen, hyvä yhteistyö vanhempien ja sosiaalitoimen välillä, runsaat kotiharjoittelujaksot, jotka ovat onnistuneet hyvin ja vanhemman sitoutuminen tarjottuun tukityöskentelyyn.

Kaikki aineiston sijaishuoltopaikan muutospäätökset eivät vastanneet lapsen tuen tarpeeseen. Osa lähtee aikuisten tarpeista käsin, esimerkiksi perhehoitajan elämäntilanne muuttuu, tulee sairastuminen, kuolemantapaus, avioero tai muu vastaava. Tällöin lapsen sijaishuoltopaikkaa joudutaan muuttamaan aikuisten tarpeista. Näissä tilanteissa lapselle luonnollisesti etsitään uusi paikka, joka vastaa hänen tuen tarpeisiinsa mahdollisimman hyvin. Tällaisia päätöksiä aineistossa oli kymmenesosa. *“Kevään 2020 aikana on tullut esiin, ettei (lapsen) sijoitus perhehoitajan luokse voi jatkua pidempiaikaisesti. Perhehoitaja on omaan elämäntilanteeseen liittyvien asioiden vuoksi muuttamassa muualle. Muutto uudelle paikkakunnalle perhehoitajan mukana ei ole tarkoituksenmukainen eikä (lapsen) edun mukainen vaihtoehto.”*

Sosiaalityöntekijöiden perusteluissa tuli näkyväksi se, kuinka monimutkaisten asiakokonaisuuksien äärellä lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityöntekijät ovat tehdessään lastensuojelun päätöksiä. Sosiaalihuollon ammattihenkilölain mukaan (9§) lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijöiden erityisenä velvollisuutena on vastata sosiaalityön ammatillisesta johtamisesta lastensuojeluprosessissa ja työn vaikutusten seurannasta. Sosiaalityöntekijä joutuu perustamaan päätöksensä ennen kaikkea lakiin, mutta laki yksin ei riitä tarjoamaan ratkaisuja näin monimutkaisiin asiakokonaisuuksiin. Lapsen etu näyttäytyi kaikkein merkittävimpana perusteluna tutkimuksessani. Lisäksi sosiaalityöntekijät joutuivat huomiomaan lapsen tarpeita,

lapsen toiveita, lapsen sisarussuhteita, vanhempien toiveita, sijaishuoltopaikkojen resursseja pitää huolta lapsesta, lapsen turvallisuutta itselle ja muille, perhehoitajien muuttuvia elämäntilanteita, muiden asiantuntijoiden näkemyksiä ja vanhempien tukemista muutoksessa. Saastamoisen (2020) mukaan lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä tulee olla kokonaisvaltainen varmuus siitä, että lapselle turvataan sijaishuollon aikana yksilöllisiä tarpeita vastaava asianmukainen hoito ja kasvatust. Tähän sisältyy esimerkiksi se, että lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on varmistettava, että sijaishuoltopaikan kasvatustmenetelmät ovat hyväksyttävistä ja että lasta kohdellaan asianmukaisesti. Lastensuojelulain (5§, 29§ ja 53§) mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee tavata lasta riittävästi, että lapsi voi ilmaista omia näkemyksiään. Lapsen henkilökohtaiset tapaamiset ovat olennainen sijaishuollon valvontaa. (Saastamoinen 2020, 7.) Sosiaalityöntekijän tehtävät sijaishuollossa ovat siis moninaiset ja vastuu sijoitetun lapsen elämästä painava.

Se, että lapsi voisi ilmaista omia näkemyksiään ja olla aidosti osallinen omassa prosessissaan, vaatii sitä, että sosiaalityöntekijän ja lapsen välillä on olemassa oleva suhde. Kirsi Juhila (2006) on tarkastellut sosiaalityötä työntekijöiden ja asiakkaiden välisenä suhteena. Juhila jaottelee roolit liittämistä- ja kontrollisuhteeksi, kumppanuussuhteeksi, huolenpitosuhteeksi ja vuorovaikutuksessa rakentuvaksi suhteeksi. Sosiaalityöntekijän roolissa sijaishuollossa on kaikkia näitä suhteiden elementtejä. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä liittää ja kontrolloi niin sijoitettuja lapsia, kuin heidän vanhempiaan. Toisaalta kontrollisuhteen elementtejä on havaittavissa välillä myös suhteessa sijaishuoltopaikkoihin. Toisaalta ollaan yhteisessä kumppanuussuhteessa lasten, vanhempien ja sijaishuoltopaikkojen kanssa toimimassa yhdessä sijoitetun lapsen parhaaksi. Sosiaalityöntekijän vastuulla on, että sijoitettu lapsi saa hänelle tarkoitettua hyvää huolenpitoa sijaishuoltopaikassa, jonne sosiaalityöntekijä on lapsen siirtänyt. Suhteiden laatu kuitenkin vaihtelee sosiaalityöntekijöillä tilanteiden mukaan.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkielman tarkoitus oli selvittää, miten sosiaalityöntekijät kuvaavat lasten tuen tarpeita sijaishuollon muutosasiakirjoissa, ja miten he perustelevat sijaishuoltopaikan muuttamisen vastaa- van lapsen tarvitsemaan tukeen. Tutkimuksen aineisto muodostettiin lastensuojelun sijaishuol- topaikan muutospäätös asiakirjoista, jotka saatiin erään kaupungin sosiaalitoimesta. Kyseessä on laadullinen tutkimus, jossa sijaishuoltopaikkojen muutospäätöksistä koostuvaa dokument- tiaineistoa analysoitiin teoriaohjaavalla sisällönanalyysimenetelmällä. Tutkimuskäsitteet muo- dostettiin tarkastelemalla lapsen tuen tarpeiden toteutumista lapsen edun, oikeuksien ja osalli- suuden kautta.

Tutkielmani alkuperäinen ajatus lähti liikkeelle siitä, onko sijaishuollon muutosten tarve jos- tain syystä lisääntynyt. Minua alkoi kiinnostamaan erityisesti se, millaisia lapsen tuen tarpeita sijaishuoltopaikan muutokseen liittyy, ja miten sosiaalityöntekijät niitä kuvaavat ja miten uusi sijaishuoltopaikka vastaa näihin tuen tarpeisiin. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2022) mukaan huostaanottoja kohdistui eniten 13–17-vuotiaisiin lapsiin ja nuoriin. Riskitekijöiksi useille sijaishuoltopaikan muutoksille tutkimusten perusteella voidaan pitää lapsen korkea ikää, käyttäytymisongelmia ja mielenterveysongelmia. (Hiitola, 2008; Sallnäs ym. 2004; Jed- wab ym. 2019.) Tutkimuksessa korostuivat sijaishuoltopaikan muutospäätökset, joissa lapsen tuen tarpeet liittyivät käyttäytymishaasteisiin, mielenterveys- ja päihdeongelmiin. Tällaisia muutospäätöksiä oli hieman alle puolet. Määrää voi pitää merkittävänä, koska läheskään kaikki sijaishuollon muutospäätökset eivät liity sijaishuoltopaikan muutokseen nimenomaan lapsen käyttäytymisen ja tuen tarpeiden vuoksi. Voi sanoa, että mikäli uudet huostaanotot keskittyvät haastavien käytös -, mielenterveys - ja päihdeongelmien kanssa kamppaileviin teini-ikäisiin, todennäköisyys sijaishuoltopaikan muutokseen kasvaa.

Näitä lapsia ja nuoria koskevista sijaishuoltopaikan muutospäätöksistä kuvastui nykyisen si- jaishuoltopaikan keinottomuus, neuvottomuus ja huoli lapsen sekä ympärillä olevien ihmisten turvallisuudesta. Näyttää siltä, että paikkoja, joissa tällaisia lapsia ja nuoria voitaisiin hoitaa ei lähtökohtaisesti ole riittävästi palvelujärjestelmässämme. Mikäli huostaanotto ylipäättään ta- pahtuu vasta lapsen teini-ässä, sijaishuollolla ei välttämättä ole kovin paljon toimintamahdol- lisuuksia. Näiden teini-ikäisten laitoshoitaminen on myös kaikkein kalleinta ja heidän tarvitse- mansa palvelut ovat moninaista. Nämä lapset tarvitsevat päihdepalveluita,

mielenterveyspaluita sekä käytöshäiriöiden vuoksi suurta henkilöstöresurssia turvallisuuden takaamiseksi. Monet lastensuojelulaitokset ovat isojen yksityisten yritysten omistuksessa. Kollegoiden kanssa sijaishuollossa olemme alkaneet puhua näistä nuorista nykyajan huutolaislapsina, joita siirretään paikasta toiseen ja jos joku heitä suostuu hoitamaan, yhteiskunta maksaa hoidosta entistä korkeampaa hintaa. Kuitenkaan hoidon vastaamisesta lapsen tarpeisiin ei ole aina takeita. Lapsen sijaishuollon laatua on aina arvioitava hyvin kriittisesti. Viranomaisen on julkista valtaa käyttäen sijoittanut lapsen sijaishuoltoapaikan olosuhteisiin, joissakin tilanteissa vastoin lapsen omaa tai vanhempien tahtoa. Tästä syystä lapsen sijaishuollon aikaisten olosuhteiden oltava erityisen hyvät ja sijaishuoltoa tulee toteuttaa laadukkaasti. Lasten sijaishuoltoa antavien paikkojen tulee voida tarjota lapselle parempaa huolenpitoa ja hoivaa, kuin mitä lapsi olisi saanut ilman sijoitusta. (Saastamoinen 2020.)

Kaikki sijaishuoltoapaikan muutospäätökset eivät johdu siitä, että lapsella olisi asiat nykyisessä sijaishuoltoapaikassa huonosti tai paikka ei vastaisi lapsen tuen tarpeisiin. Vähän yli puolet päätöksistä oli joko rakenteellisia, johtui aikuisen tarpeesta tai huostaanoton perusteet eivät enää täytyneet. Perhehoitoon tehdyistä sijaishuoltoapaikan muutospäätöksistä viidesosa oli rakenteellisia päätöksiä, jotka kuuluvat lastensuojelun prosessiin ilman erityistä dramatiikkaa ja yksi kymmenestä päätöksestä johtui perhehoitajien elämäntilanteista, ei lapsen tuen tarpeista. Osa aineistosta oli koekotiutuksen päätöksiä, joissa oli arvioitu huostaanoton syiden poistuneen ja perheen jälleenyhdistämistä lähdettiin toteuttamaan. Huostaanoton lopullisesta purkamisesta ei ole tietoa, koska viranomaispäätöksenä huostassapidon lopettaminen on eri päätös. Vuoden 2020 aineistossa oli vain yksi päätös, jolla keskeytettiin koekotiutus ja nuori siirrettiin takaisin laitokseen.

Yhtenä tutkielman johtopäätöksenä voi pitää sitä, että lasten osallisuus sijaishuoltoapaikan muutoksessa näkyy heikosti kirjoitettuna sijaishuoltoapaikan muutospäätöksiin. Lasten osallisuuden ohut näkyminen tuli itselleni yllätyksenä, vaikka se ei olekaan uusi asia suomalaisessa lastensuojelun keskustelussa. Lapsen osallisuus näkyi lasten kuulemisissa, mutta ei juuri muulla tavalla päätöksissä. On selvää, että aina päätöksissä ei voida toimia siten, että sijaishuoltoapaikan muutos tehtäisiin lapsen näkemyksen mukaan. Tilanteissa, joissa lasta esimerkiksi suojellaan itseään vakavasti tuhoavalta käytökseltä, täytyy lapsen suojeleminen olla ensisijaista. Lapsi voi silti olla osallinen monella muulla tavalla omassa asiassaan kuin että hän päättäisi omasta sijaishuoltoapaikastaan. Lapsen etu ja oikeudet eivät kuitenkaan toteudu ilman lasten todellista osallisuutta lastensuojelussa.

Lapsen osallisuus sijaishuollon muutospäätöksessä tuli esille oikeastaan vain kolmessa päätöksessä. Eri puolilla Suomea on hyvin erilaisia käytäntöjä siinä, kuinka lapsen sijaishuoltopaikka valitaan. Laakso (2013) tuo esille erilaisia (luku 3.1) tapoja, joita sijaishuoltopaikan valinnassa käytetään. Näitä ovat kokonaisvaltainen tapa, sijoittajatyöryhmä ja sijoittajayksikkö. Myös Laakson (2019, 66) mukaan lasten kokemukset osallisuudesta sijaishuoltopaikan muutoksen yhteydessä ovat vähänlaisia. Tutkimukseni tulosten pohjalta tulokset ovat samanlaisia. Yksi syy, joka lasten heikkoon osallisuuteen sijaishuoltopaikan muutoksessa voi vaikuttaa on sijoittajatyöryhmä - tai sijoittajayksikkömallit, joissa sijaishuoltopaikan valinnan mahdollisuus siirtyy kauemmaksi lapsen asioista vastaavalta sosiaalityöntekijältä. Tällöin myös lapsen osallisuuden toteutuminen paikan valinnassa on entistä kauempana lapsesta. Todennäköisesti hyvinvointialueilla sijaishuoltopaikan valinnat karkaavat entistä useammin sijoittajayksiköihin ja muihin vastaaviin keskitettyihin organisaatioihin. Lapsen osallisuuden toteutuminen parhaalla mahdollisella tavalla vaatii osakseen osallisuuden edistämiseen sitoutuneita työntekijöitä, mutta myös rakenteita, joissa lapsen aidon osallisuuden huomioiminen on mahdollista.

Sosiaalityöntekijät kuvasivat lapsen tuen tarpeita moninaisesti sijaishuoltopaikan muutospäätöksissä ja perustelivat niitä erityisesti lapsen edun kautta. Sosiaalityöntekijät olivat perustelleet päätöksiä eri näkökulmista lainsäädäntöön pohjautuen, mutta aidosti lapsen tuen tarpeita arvioiden. Lapsen etu ja oikeudet tulivat päätöksistä selvästi esille. Lastensuojelun sijaishuollon äärellä ollaan tekemisissä inhimillisesti merkittäen asioiden kanssa. Ei ole yhdentekevää, missä yhteiskunnan huostaanottamat lapset sijaishuollossa viettävät aikansa tai kuinka monta kertaa heidän elinympäristönsä vaihtuu, ja kuinka hyvin heidän tarpeisiinsa pystytään vastaamaan. Huostaanotolla puututaan merkittävällä tavalla perustavanlaatuisiin ihmisoikeuksiin ja yksityiseen perhe-elämään. Yksilöiden kannalta ja inhimillisesti on kysymys valtavan suurista asioista. Lisäksi sijaishuolto on yhteiskunnalle hyvin kallista.

Näin jälkeen päin ajateltuna, olisin voinut rajata vielä tarkemmin tutkielmani aihetta ja tarkastella esimerkiksi sijaishuollon muutospäätöksiä, jotka tehdään vain koekotiutukseen tai laitossijoitukseen. Sijaishuoltopaikan muutospäätöksien sisällöissä oli suurta vaihtelua riippuen siitä, minne muutospäätöstä oltiin tekemässä. Luonnollisesti koekotiutusta tehtäessä ollaan hyvin erilaisen sijaishuollon muutospäätöksen äärellä, kun lapsi muuttaa biologisen vanhempansa kotiin ja on arvioitu, että huostaanoton syyt ovat poistuneet verrattuna siihen, kun lasta siirretään esimerkiksi erityisen huolenpidon jaksolle. Toisaalta päätösten moninaisuudesta kuvastuu se, kuinka vaihtelevien tilanteiden äärellä lastensuojelun sosiaalityöntekijät ovat päivittäin sijaishuollossa. Lisäksi sijaishuollon muutospäätökset ovat vain yksi osa heidän tehtävästään.

Jatkotutkimusaiheena olisi kiinnostavaa tutkia erityisesti lapsia, joiden sijaishuoltopaikkaa joudutaan vaihtamaan useamman kerran sijaishuollon aikana ja heidän omia kokemuksiaan vaihtuvista paikoista. Vaihtoehtoisesti oli tärkeää tutkia sitä, minkälaisia keinoja sijaishuoltopaikoilla on toimia vakavasti oireilevien lasten kanssa ja millaista tukea sijaishuoltopaikat tarvitsivat pystyäkseen sitoutumaan tällaisten lasten hoitoon ja kasvatukseen. Lapsen osallisuuden toteutumisen tutkimista ei voi sivuuttaa, vaikka sitä on jo aikaisemminkin tutkittu. Olisi kiinnostavaa tietää, miten sijoituskäytännöt hyvinvointialueilla vaikuttavat lapsen osallisuuden toteutumiseen sijaishuoltopaikan muutoksessa ja millä tavoilla lapsen osallisuutta voitaisiin aidosti yksilötasolla ja rakenteellisesti lisätä.

LÄHTEET

Akin, Becci A., Collins-Camargo, Crystal, Strolin-Goltzman, Jessica, Antle, Becky, Verbist, Nathan, Palmer, Ashley N. and Krompf, Alison 2021: Screening for trauma and behavioral health needs in child welfare: Practice implications for promoting placement stability. *Child Abuse & Neglect*, Volume 122, 105323.

<https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.105323>

Bardy, Marjatta ja Heino, Tarja 2013: Katsaus lastensuojelun toimintaympäristöihin: paniikista toivoon ja näköalat auki. Teoksessa *Lastensuojelun ytimissä*. Bardy, Marjatta (toim.) Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere, 13–42.

Bardy, Marjatta 2013: Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa *Lastensuojelun ytimissä*. Bardy, Marjatta (toim.) Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere, 49–78.

Eronen, Tuija 2013: Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. *Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos. Raportti 4/2013*. Tampere.

Hackett, Simon 2012: The place that theory plays in child protection work. *Social Work with children and families* edited by Martin Davies. Charlesworth Press, Wakefield, West Yorkshire.
https://www.researchgate.net/publication/312686475_The_place_that_theory_plays_in_child_protection_work

Hakalehto, Sivianna 2016: Johdatus lapsen oikeuksiin lastensuojelussa, teoksessa *Lapsen oikeudet lastensuojelussa*, toim. Hakalehto, Sivianna & Toivonen, Virve. Helsingin Kamari Oy, Helsinki, 22–53.

Hallintolaki (6.6.2003/434) <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>

Hiitola, Johanna 2008: Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista. *Lastensuojelun sijaishuollon kehittäminen Tampereella, Tampereen seutukunnassa ja Etelä-Pirkanmaalla –hanke*. Stakes, Työpapereita 21/2008. Valopaino Oy, Helsinki.

- Hotari, Kaisa-Elina, Oranen, Mikko ja Pösö, Tarja 2013: Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Lastensuojelun ytimissä. Bardy, Marjatta (toim.) Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere, 149–164.
- Huhtanen, Raija 2016: Vapaaehtoinen vai tahdonvastainen huostaanotto? Teoksessa Huostaanotto – lastensuojelun vaativin tehtävä. Toim. Enroos, Rosi, Heino, Tarja. & Pösö, Tarja. Juvenes Print oy, Tampere, 33–51.
- Juhila, Kirsi 2006: Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina, sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino, Tampere.
- Merav Jedwab, Yanfeng Xu, Daniel Keyser and Terry V. Shaw 2019: Children and youth in out-of-home care: What can predict an initial change in placement? Child Abuse & Neglect 93, 55–65. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2019.04.009>
- James, Sigrid 2004: Why Do Foster Care Placements Disrupt? An Investigation of Reasons for Placement Change in Foster Care. Article in Social Service Review, 78 (4): 601–623. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/424546>
- Kalland, Mirjam 2015: Kohti parempaa lastensuojelun sijoituskäytäntöjä - Sopiva sijaiskoti lapselle – hankkeen tuloksia. Teoksessa Lapsi uusissa oloissa, tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Toim. Sinkkonen, Jari ja Tervonen-Arnkil, Kaisa. Kustannus Oy Duodecim, Tallinna, 165–179.
- Kalland, Mirjam 2015: Varhaislapsuuden tunnesuhteet ja sijoitettu lapsi. Teoksessa Varhaislapsuuden tunnesuhteet ja niiden suojeleminen. Toim. Sinkkonen, Jari ja Kalland, Mirjam. Sanoma Pro Oy, Helsinki, 207–216.
- Kiviniemi, Kari 2018: Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Toim. Valli, Raine. PS-kustannus, Otavan kirjapaino, Keuruu, 73–87.
- Kuula, Arja 2011: Tutkimusetiikka – Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino, Tampere.
- Känkänen, Päivi 2013: Siirtymät sijaishuollossa - hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Lastensuojelun ytimissä. Toim. Bardy, Marjatta. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere, 264–272.

- Laakso, Riitta 2016: Huostaanotto ja muutokset lapsen elämässä. Teoksessa Huostaanotto – lastensuojelun vaativin tehtävä. Toim. Enroos, Rosi, Heino, Tarja & Pösö, Tarja. Juvenes Print Oy, Tampere, 157–187.
- Laakso, Riitta 2013: Mistä koti huostaanotetulle lapselle? Kunnallissalan kehittämissäätöön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 73. Vammalan Kirjapaino Oy, Sastamala.
- Laakso, Riitta 2019: “Ne näki musta” Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 1/2019, PunaMusta Oy, Helsinki.
- Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (817/2015) finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150817
- Lastensuojelulaki (13.4.2007/417) finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417
- Metsämuuronen, Jari 2005: Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Nyrhinen, Anna 2016: Sosiaalityön ammatillinen johtaminen. Teoksessa Lapsen oikeudet lastensuojelussa, toim. Hakalehto, Suvianna & Toivonen, Virve. Helsingin Kamari Oy, Helsinki. 58–95.
- Olsson, Martin, Egelund, Tine and Høst, Anders 2011: Breakdown of teenage placements in Danish out-of-home care. Child&Family Social work, Vol 17 (1), 13–22. <https://www.researchgate.net/publication/261546003>
Breakdown_of_teenage_placements_in_Danish_out-of-home_care_Child_and_Family_Social_Work_171_13–22.
- Pekkarinen, Elina 2016: Toivottu, kiistelty ja torjuttu – Lastensuojelun avohuolto huostaanottoasiakirjoissa. Teoksessa Huostaanotto – lastensuojelun vaativin tehtävä. Toim. Enroos, Rosi, Heino, Tarja & Pösö, Tarja. Juvenes Print oy, Tampere, 103–125.
- Pojjula, Soili 2008: Lapsi ja kriisi, selviytymisen tukeminen. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Pojjula, Soili 2018: Resilienssi. Muutosten kohtaamisen taito. Kirjapaja Oy, Helsinki.

- Pösö, Tarja 2012: Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Toim. Forsberg, Hannele ja Autonen-Vaaraniemi, Leena. Vastapaino, Tampere, 75–100.
- Rose, Wendy 2020: The Assessment framework, The Child's world. The comprehensive guide to assessing children in need. Edited by Jan Horwath, Jessica Kingsley Publishers London and Philadelphia.
- Rosenthal, James A. ja Villegas, Susy 2011: Living situation and placement change and children's behavior. Children and Youth Services Review 32, 1648–1655.
- Saastamoinen, Kati 2010: Lapsen asema sijaishuollossa – käsikirja arjen toimintaan. Edita Publishing Oy, Helsinki.
- Saastamoinen, Kati 2020: Lapsi sijaishuollossa – yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoitustoiminpiteet. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu.
- Sallnäs, Marie, Vinnerljung, Bo and Westermarck, Pia Kyhle 2004: Breakdown of teenage placements in Swedish foster and residential care. Child & Family Social Work, 9(2), 141–152.
- Sinkkonen, Jari 2015: Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoittaessa? Teoksessa Lapsi uusissa oloissa, tietoa sijaishuollosta ja adoptioista. Toim. Sinkkonen, Jari ja Tervonen-Arnkil, Kaisa. Kustannus Oy Duodecim, Tallinna, 148–163.
- Sinko, Päivi 2016: Rajapinnoilla, Lapsen erityisten tarpeiden huomioiminen sijaishuoltopaikan valinnassa. Lastensuojelun Keskusliiton työryhmä: Miia Pitkänen, Susanna Hoikkala, Kirsi Pollari & Taina Martiskainen. Lastensuojelun Keskusliitto, Helsinki.
- Smeeton, Joe 2012: Child protection social work in practice. Social Work with children and families edited by Martin Davies. Charlesworth Press, Wakefield, West Yorkshire.
- Sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1301) <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>
- Talentia 2022: Arki, arvot ja etiikka – sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. PunaMusta Oy.

THL Lastensuojelun käsikirja: Lapsen osallisuus. Viitattu 9.11.2022. Saatavilla:

<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lapsen-osallisuus>

THL Tilastoraportti 22/2022. Lastensuojelu 2021. 6.6.2021. Viitattu 17.3.2023. Saatavilla:

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/144518/>

Lastensuojelu_2021_korjattu_07062022.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012: Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen

loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Viitattu 16.10.2022. Saatavilla:

https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Tuomi, Jouni ja Sarajärvi, Anneli 2018: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.

Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Verbist, A. Nathan, Wintersb, Andrew M., Collins-Camargob, Crystal and Antle, Becky F.

2020: Standardized assessment domains as predictors of prescription of traumafocused treatment for youth in out-of-home care. Children and Youth Services Review, Vol. 118, 105401.

Yleissopimus lapsen oikeuksista, 60/1991. Viitattu 18.10.2022. Saatavilla:

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2